

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

PLZEŇ 2019

HANA PELIKÁNOVÁ

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra právních dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Postavení ženy v římském právu

Autorka diplomové práce: Hana Pelikánová

Studijní program: Právo a právní věda

Studijní obor: Právo

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Miroslav Černý, Ph.D.

Rok obhajoby: Plzeň 2019

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Hana PELIKÁNOVÁ**
Osobní číslo: **R15M0225P**
Studijní program: **M6805 Právo a právní věda**
Studijní obor: **Právo**
Název tématu: **Postavení ženy v římském právu**
Zadávací katedra: **Katedra právních dějin**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1. Úvod
2. Právní postavení ženy v římském právu
3. Postavení ženy v rodinném římském právu
4. Postavení ženy v dědickém římském právu
5. Závěr

Rozsah grafických prací:

Rozsah kvalifikační práce: **min. 50 stran**

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

1. BARTOŠEK, Milan. Dějiny římského práva (ve třech fázích jeho vývoje). 2.přepr.vyd. Praha: Academia, 1995. 280s. ISBN 80-200-0545-5.
2. BLAHO, Peter a VAŇKOVÁ, Jarmila. Corpus Iuris Civilis. Digesta. Tomus I. / Peter Blaho, Jarmila Vaňková. Bratislava: Eurokódex, 2008. 528 s. ISBN 978-80-89363-07-0.
3. BLAHO, Peter, SKŘEJPEK, Michal. Iustiniani Institutiones = Justiniánské instituce. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2010. 411 s. Fontes iuris Romani. ISBN 978-80-246-1749-7.
4. BOUZEK, Jan. Etruskové jiní než všechny ostatní národy. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2003. 216 s., [24] s. obr. příl. Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica. Monographia, 161. ISBN 80-246-0516-3.
5. Digesta neboli Pandekty: Svazek I, kniha I-XV, vybrané části = Digesta seu Pandectae: Tomus I, liber I-XV, fragmenta selecta. První vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. 701 stran. Fontes iuris Romani. ISBN 978-80-246-3063-2.
6. FRÝDEK, Miroslav a kol. Právní, náboženské a politické aspekty starověké římské rodiny. Ostrava: Key Publishing, 2012. 121 s. Právo. ISBN 978-80-7418-157-3.
7. SCHULZ, Fritz. Prinzipien des römischen Rechts. München und Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1934. 188 s.
8. SOMMER, Otakar a SPÁČIL, Jiří, ed. Učebnice soukromého práva římského. Obecné nauky. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. 220 s. Klasická právnícká díla. ISBN 978-80-7357-616-5.
9. STARÁ, Ivana. Rodina její význam v římském právu. Ostrava: Key Publishing, 2013. 136 s. Monografie. ISBN 978-80-7418-184-9.

Vedoucí diplomové práce:

Doc. JUDr. Miroslav Černý, Ph.D.

Katedra právních dějin

Datum zadání diplomové práce:

6. dubna 2017

Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2019

Doc. JUDr. Jan Paulz, CSc.
děkan

Prof. JUDr. PhDr. Karolína Adamová, DSc.
vedoucí katedry

V Plzni dne 15. října 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že diplomovou práci na téma „Postavení ženy v římském právu“ jsem vypracovala samostatně a veškerou použitou literaturu a další prameny jsem řádně označila a uvedla v příloženém seznamu.

V Plzni dne 4. března 2019

.....
podpis

Poděkování

Děkuji vedoucímu diplomové práce doc. JUDr. Miroslavu Černému, Ph.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Obsah

Úvod.....	1
1 Právní postavení ženy v římském právu	3
1.1 Právní způsobilost	4
1.1.1 Žena „alieni iuris“	4
1.1.1.1 Žena „alieni iuris“ jako manželka.....	5
1.1.1.2 Žena „alieni iuris“ jako dcera.....	6
1.1.2 Žena „sui iuris“	7
1.1.2.1 Žena „sui iuris“ jako manželka	8
1.1.2.2 Žena „sui iuris“ jako dcera.....	9
1.1.3 Poručenství a opatrovnictví	10
1.1.3.1 Poručenství nad dospělými ženami.....	11
1.1.3.2 Poručenství nad nedospělými ženami	12
1.1.3.3 Opatrovnictví	14
1.2 Deliktní a trestní způsobilost.....	15
1.2.1 Deliktní způsobilost	15
1.2.2 Trestní způsobilost.....	17
2 Postavení ženy v rodinném právu	19
2.1 Potomci.....	19
2.2 Manželství	23
2.2.1 Typy manželství.....	24
2.2.1.1 „Matrimonium cum manu“	25
2.2.1.2 „Matrimonium sine manu“.....	26
2.2.2 Zásnuby.....	28
2.2.3 Vznik manželství	29
2.2.4 Zánik manželství.....	32
2.2.5 Majetkoprávní vztahy v manželství.....	34
2.2.5.1 Věno	35
2.2.5.2 Vlastní jmění manželčino.....	37
2.2.5.3 Darování mezi manželi	37
2.3 Mimomanželské vztahy.....	38
2.3.1 Konkubinát.....	38
2.3.2 Kontubernium	39

3 Postavení ženy v dědickém římském právu	41
3.1 Testamentární posloupnost.....	42
3.1.1 Vznik testamentu	42
3.1.1.1 Druhy testamentů	44
3.1.1.2 Nepominutelný dědic	49
3.1.1.3 Dědická substituce	50
3.1.2 Zánik testamentu.....	51
3.1.3 Dědické žaloby	53
3.2 Intestátní posloupnost.....	53
3.2.1 Civilní právo	55
3.2.2 Prétorské právo	57
3.2.3 Císařské právo.....	58
3.2.4 Justiniánské právo.....	59
3.3 Jiná pořízení pro případ smrti.....	60
3.3.1 Odkazy	61
3.3.2 Fideikomisy	62
3.3.3 Darování pro případ smrti.....	62
Závěr.....	63
Resumé	69
Seznam pramenů a literatury.....	71
Prameny.....	71
Literatura	71
Elektronické zdroje	73

Úvod

Starověký Řím byl považován za jednu z nejdokladnějších společností té doby. I přes jeho výraznou společenskou vyspělost a vysokou úroveň zákonodárství byl starověký Řím nejen společností otrokářskou, ale i vysoce patriarchální, v níž ženy své místo a viditelnější začlenění nacházely z počátků dob jen velmi těžko. Právní i faktické postavení žen a mužů nebylo postaveno na rovnocennosti. V římské společnosti převažoval názor, že žena byla kvůli svému pohlaví považována za člověka lehkovážného, morálně slabého, který musí být vždy nějakou silou ochraňován. Vlivem takového výkladu, byla od nejstarších dob žena pod ochrannou mocí muže, a to buď svého otce, manžela nebo tchána. Ženy, které se nějakým způsobem vymanily z této moci (převážně smrtí manžela), musely až na určité výjimky mít, nad sebou dohled svého poručníka.

Postupem času a vývojem římské společnosti se institut mužské moci nad ženou uvolňoval. Ženy se tak stávaly svobodnějšími, dostávaly do rukou možnost být svéprávné v určitých, právem taxativně vyjmenovaných institucích. Ženy se vymanovaly z pod moci svých otců, manželů či tchánů a staly se svéprávnými osobami se statusem *sui iuris*, čímž si získávaly výraznější postavení v římské společnosti.

Cílem diplomové práce je analyzovat postavení ženy v římské společnosti z pohledu práva a genderových rozdílů od vzniku římského státu až do jeho zániku, podle vývoje společnosti a podle jednotlivých institucí, ve kterých se ženy, vývojem římské společnosti a římského myšlení stávaly významnými. V diplomové práci je kladen důraz především na celkový život ženy. Tedy použitím metody analýzy, syntézy, abstrakce a dedukce charakterizovat život římské ženy od jejího narození, přes její dospělost až po její smrt.

Tato diplomová práce je rozčleněna na tři hlavní kapitoly a tyto hlavní kapitoly jsou následně členěny na jednotlivé podkapitoly. První hlavní kapitola se zaměřuje na právní postavení ženy v římském právu, ve které je právní postavení chápáno jako právní, deliktivní a trestní způsobilost ženy v římském právu. Právní způsobilost ženy je zaměřena na její postavení ve společnosti, ve které byla buďto osobou *alieni iuris* nebo *sui iuris*. Ženy *alieni iuris* byly podřízeny otcovské nebo manželské moci. Ženy *sui iuris* nad sebou neměly žádnou mužskou moc, měly až na určité výjimky povinnost mít vlastního poručníka, který dohlížel na jejich právní

jednání závažnější formy. Deliktní a trestní způsobilost ženy rozvíjí protiprávní jednání, kterých se ženy mohly dopustit. Za protiprávní jednání ženy *alieni iuris* zodpovídal v plné výši muž, v jehož moci se nacházela a za protiprávní jednání ženy *sui iuris* odpovídala ona sama.

Druhá hlavní kapitola se zaměřuje na postavení ženy v rodinném právu. Tato kapitola se soustředí na ženy jako na dcery v postavení *alieni iuris*, které byly podřízeny moci svého *pater familias*. Tato kapitola dále zpracovává změnu právních vztahů žen po uzavření sňatku, charakterizuje ženu jako manželku – především její vstup do manželství, ale i případný zánik manželství. Římské právo dávalo možnost uzavřít řádné manželství dvojím způsobem – jako manželství přísné a jako manželství volné. V této kapitole je definováno i volné soužití mezi ženou a mužem, které se neřadí mezi řádné manželství. Jedná se o konkubinát a kontubernium.

Třetí hlavní kapitola se zaměřuje na postavení, práva i povinnosti ženy v dědickém římském právu. Tato hlavní kapitola se zaměřuje na právní úpravu poslušnosti testamentární a intestátní, ale i na jiné pořizené pro případ smrti, kterými mohla být odkázána jak žena v postavení *sui iuris*, tak i žena v postavení *alieni iuris*. V této kapitole je zdůrazněn vývoj slabého postavení ženy od raných počátků římského práva, do doby republiky, kde se s posilující pozicí žen již uzákonila možnost ženy *sui iuris* stát se zůstavitelem. Stát se dědicem byla žena způsobilá již jako *nasciturus*. Dědicem se mohla stát jak žena *alieni iuris*, tak i *sui iuris*.

Římské právo a latinský jazyk jdou společně ruku v ruce. Není možné a vůbec nechtěné, vynechat latinský jazyk. S latinskými výroky souvisí problém s jejich možným skloňováním, nebo ponecháním těchto výrazů v jejich základním tvaru. V této diplomové práci je pracováno tedy pouze s latinskými výrazy v jejich základním tvaru.

Literatura použitá v diplomové práci je složena především z českých knižních zdrojů. Současně je kladen důraz na německou i anglickou literaturu doplněnou o německé internetové zdroje. V diplomové práci se pracuje i s články českých právnických časopisů.

1 Právní postavení ženy v římském právu

V římském právu každý svobodný člověk byl právně způsobilý, tedy měl způsobilost k právům a povinnostem. Způsobilost k právům a povinnostem měl v římském právu každý svobodný člověk, avšak bylo rozhodujícím, zdali měl takový svobodný římský občan i způsobilost projevem vlastní vůle zakládat, měnit a rušit práva a povinnosti. Taktéž, zdali měl takový svobodný římský občan způsobilost nést odpovědnost za svá protiprávní jednání. Plnou způsobilost ke všem právním jednáním měla pouze osoba *sui iuris*. Osoby *alieni iuris* plnou způsobilost neměly. Mezi osoby *alieni iuris* římské právo řadilo děti, duševně choré, ženy, či osoby marnotratné.¹

Každá žena měla podle římského práva omezenou právní subjektivitu. Ženy nikdy nedosahovaly stejných práv, jako měli muži. Ženy neměly nikdy právo vykonávat veškeré veřejné a kněžské funkce. Ženy mohly působit jako kněžky Vestálky, nebo se směly účastnit pro ně vyhrazených náboženských obřadů. V raných dobách vývoje římské společnosti byly ženy omezovány i v právu soukromém, ve kterém každá žena byla osobou *alieni iuris* a každá taková žena byla podřízena buďto otcovské nebo manželské moci. Byla-li žena osobou *sui iuris*, směla vykonávat římským právem určené právní jednání (například *mancipatio*, zřízení závěti, podání žaloby, atd.), ale pouze za předpokladu přítomnosti poručníka, který jí byl přidělen.²

Přestože Římané dobyli jižní královská města etruské civilizace³, římská společnost sice převzala od Etrusků architekturu, kulturu či náboženství, ale už římská společnost nesjednotila právní postavení mužů a žen, jako tomu bylo v etruské

.....
¹ **Blaho, Peter, Haramia, Ivan a Židlická, Michaela.** *Základy římského práva.* Bratislava: Vydavateľstvo MANZ a Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1997. 483 s. ISBN 80-85719-07-X. s. 105.

² **Blaho, Peter, Haramia, Ivan a Židlická, Michaela.** *Základy římského práva.* Bratislava: Vydavateľstvo MANZ a Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1997. 483 s. ISBN 80-85719-07-X. s. 107.

³ Etruská civilizace nikdy nevytvořila jednotný stát, jako tomu bylo například v římské říši, ale Etruskové vytvářeli svou civilizaci prostřednictvím mnoha městských států. Rozsah i počet městských států nebyl stálý a v průběhu času se měnil. Podobnou proměnlivost zažíval i typ vlády – původně monarchistická vláda přešla na vládu královskou, ze které se v době republiky vyvinula římská magistratura. V 5. stol. před Kr. se městské státy proměnily na aristokratické republiky, v nichž základním společenským dělením se stal rod. Politický i civilizační zásah Etrusků nebyl pro Itálii tolik významný z pohledu dějin. Teprve Římané se postarali o pozdvižení Itálie k světodějně úloze.

společnosti. Etruské ženy měly rovné postavení s etruskými muži. Ženy směly vykonávat veškeré veřejné a náboženské funkce. Každá etruská žena měla stejná zákonná práva jako muži, čemuž nasvědčuje i fakt, že etruské ženy měly dvě jména – jméno osobní i jméno rodinné. Etruské ženy tedy nebyly na svých právech omezovány, a už vůbec nemusely mít přiděleného poručníka pro konkrétní právní jednání, jako tomu bylo v římské společnosti.⁴

1.1 Právní způsobilost

V římském právu byl každý způsobilý člověk nositel práv a povinností, tedy měl právní subjektivitu. Avšak právní subjektivitu mohl mít pouze člověk svobodný. Žena v římském právu byla sice osobou svobodnou – měla tedy právní subjektivitu, ale na svých právech byla omezována. Míra jednotlivých omezení tato práva buď zesilovala, či je zmírňovala, podle toho, zda daná žena byla osobou *alieni iuris*, či osobou *sui iuris*.⁵

1.1.1 Žena „alieni iuris“

Osoby v postavení *alieni iuris* nikdy nebyly osobami s vlastní právní subjektivitou – veškerý svůj život byly podřízené otcovské nebo manželské moci. Tyto osoby neměly žádná vlastní práva. Mezi ženy tohoto postavení římské právo řadilo dcery a manželky, podřízené moci otcovské a moci manželské.⁶

Ženy tohoto postavení byly způsobilé spáchat protiprávní jednání, ale nebyly nikdy právně odpovědné za svá nezákonná jednání. Za jejich jednání byl vždy

.....
Šusta, Josef. *Dějiny lidstva od pravěku k dnešku. Díl druhý: Římské imperium, jeho vznik a rozklad.* Praha: Melantrich, 1936. 694 s. s. 12-22.

⁴ **Bouzek, Jan.** *Etruskové jini než všechny ostatní národy.* Praha: Karolinum, 2003. 161 s. ISBN 80-246-0516-3. s. 39-41

⁵ **Blaho, Peter a Vaňková, Jarmila.** *CORPUS IURIS CIVILIS - DIGESTA - Tomus I.* Žilina: Euro kodex, 2008. 527 s. ISBN 978-80-89363-07-0. s. 83.; **Kincl, Jaromír a kol., a.** *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 55-57.

⁶ **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 350 s. ISBN 978-80-7380-566-1. s. 73.

právně odpovědný ten, v jehož moci se žena nacházela. Ten poté musel nést břemeno viny a uhradit škodu způsobenou osobou *alieni iuris*, nebo ji mohl vydat poškozené straně.⁷

1.1.1.1 Žena „*alieni iuris*“ jako manželka

Žena *alieni iuris* jako manželka spadala pod manželskou moc, nazývanou *manus*. V tomto případě muselo vzniknout manželství přísné (*matrimonium cum manu*). Žena, která se svatbou dostala pod moc manželovu, tímto sňatkem vstoupila zcela do manželovy rodiny a zpřetrhávala se veškerá pouta s její dosavadní rodinou. Žena *alieni iuris* se nacházela ve stejném postavení jako její děti. Ženy jako matky nikdy neměly rodinnou moc nad svými vlastními dětmi, protože byly postaveny na stejnou úroveň jako jejich děti (tedy matky byly ke svým dětem postavením jako by byly jejich sestry).⁸ Manželka *in manu* sice byla na stejné úrovni jako její děti a nikdy nad svými dětmi nesměla vykonávat žádnou moc, ale toto postavení umožnilo manželce podílet se na dědictví podle zákonné posloupnosti již v první skupině tzv. vlastních dědiců. Což bylo pro manželku velmi výhodné postavení z hlediska možného dědictví.⁹

I přesto, že manžel měl nad svou manželkou neomezenou moc a její postavení bylo stejné jako postavení její dcery, tak manžel nikdy neměl právo svou manželku prodat do otroctví nebo nějakému svému římskému spoluobčanovi. Účelem prodeje v římském právu bylo využití osoby jako pracovní síly, nebo pokud osoba *in manu* spáchala protiprávní čin.¹⁰

Muž mohl svou manželku, jako osobu *alieni iuris*, trestat. Aby manžel mohl svou manželku potrestat, musel zřídit tzv. domácí soud. K tomuto domácímu soudu pozval jako své rádce, členy své rodiny a členy manželčiny rodiny.¹¹

.....
⁷ **Kincl, Jaromír a kol., a.** *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 59.

⁸ **Vančura, Josef.** *Úvod do studia soukromého práva římského. Díl I. Díl II.* Praha: J. Vančura, 1923. 569 s. s. 386.

⁹ **Kincl, Jaromír.** *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 326 s. ISBN 978-80-7380-054-3. s. 69.; **Kincl, Jaromír a kol., a.** *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 133.

¹⁰ **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl I. Obecné nauky.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 220 s. ISBN 978-80-7357-616-5. s. 158.

¹¹ **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl I. Obecné nauky.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 220 s. ISBN 978-80-7357-616-5. s.158.

Jestliže manželka *alieni iuris* nabyla konkrétní majetek, tak nikdy pod svou moc, vždy pod moc *pater familias* (v tomto případě to nemusel být její manžel, ale ten, kdo byl hlavou rodiny, například manželčin tchán, jestliže její manžel byl stále v moci svého otce).¹² I v případě, že žena, která vlastnila majetek ještě před svatbou, tak okamžikem přísného sňatku přecházel všechn její dosavadní majetek na jejího manžela.¹³

1.1.1.2 Žena „*alieni iuris*“ jako dcera

Žena *alieni iuris* jako dcera spadala pod otcovskou moc, která se nazývala *patria potestas*. Otcovská moc vznikla každé dceři, narozené jak z manželství *cum manu*, tak i z *matrimonium sine manu*. Tímto procesem se každá narozená dcera stávala osobou *alieni iuris*.¹⁴

Dcery, jako osoby *alieni iuris*, se nacházely podle soukromého římského práva ve stejném postavení jako otroci. Jejich otec měl nad nimi neomezenou moc. Otec mohl své dcery, jako osoby *alieni iuris*, trestat. Než svou dceru otec potrestal, bylo zapotřebí, aby uskutečnil tzv. domácí soud nebo se se svými příbuznými alespoň poradil o vhodném trestu. Císařská doba zakázala otcům svévolně trestat své dcery a umožnila jim je trestat pouze zlehka, a pokud by mělo dojít k nějakému těžšímu trestu, tak pouze po úředním schválení.¹⁵

Dcera *alieni iuris* nebyla vůči svému pohlaví oprávněna vlastnit jakýkoli majetek. Jestliže dcera nějaký majetek nabyla, tak nikdy pod svou moc, vždy pod moc *pater familias*. Ten mohl s takovým majetkem nakládat podle vlastního uvážení.¹⁶ Otec měl zvláštní povinnost, zřídit pro svou dceru *alieni iuris* věno, který ona vkládala do manželství. Dcera *alieni iuris* měla ze zákona nárok domáhat se

.....
¹² Skřejpek, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 350 s. ISBN 978-80-7380-566-1. s. 52-58.

¹³ Kincl, Jaromír a kol., a. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 133.

¹⁴ Arndts, Karl Ludwig a Spáčil, Jiří, ed. *Učební kniha pandekt. Třetí díl, kniha čtvrtá a pátá, O poměrech rodinných a o dědictví*. Praha: Wolters Kluwer, 2010. 323 s. ISBN 978-80-7357-517-5. s. 52-54.; Blaho, Peter a Skřejpek, Michal. *Iustiniani Institutiones = Justiniánské instituce*. Praha: Karolinum, 2010. 411 s. ISBN 978-80-246-1749-7. s. 49.

¹⁵ Kincl, Jaromír a kol., a. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 133.

¹⁶ Skřejpek, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 350 s. ISBN 978-80-7380-566-1. s. 52-58.

věna vůči svému otci. Tentýž žalobní nárok měla dcera i v případě, že vůči ní její otec neplnil řádně vyživovací povinnost, kterou měl římskými zákony nařízenou.¹⁷

Dcera *alieni iuris* se v intestátní posloupnosti nacházela v první dědické skupině, mezi vlastními dědici. V případě testamentární posloupnosti se stala nepominutelným dědicem. Otec mohl dceři v závěti ustanovit poručníka, byla-li již dospělá, v opačném případě opatrovníka.¹⁸

1.1.2 Žena „*sui iuris*“

Osoby v postavení *alieni iuris* nikdy nebyly osobami s vlastní právní subjektivitou – veškerý svůj život byly podřízené otcovské nebo manželské moci. Tyto osoby neměly žádná vlastní práva. Mezi muže v postavení *alieni iuris* římské právo členilo syny v moci otcovské a mezi ženy tohoto postavení římské právo řadilo dcery a manželku podřízené moci otcovské.¹⁹

Ženy v postavení *sui iuris* byly osobami s vlastní právní subjektivitou. Existovalo vícero způsobů, kterými se ženy staly osobami *sui iuris*:²⁰

- Takovéto ženy neměly již žádného žijícího mužského předka, který by nad nimi udržoval otcovskou či manželskou moc.
- Tyto ženy se staly samostatnými, prostřednictvím institutu emancipace, a to tak, že otec rodiny své dcery, či vnučky před věcně příslušným soudcem, či úředníkem propustil na svobodu.
- Samostatnou ženou se staly smrtí manžela, či se rozvedly a již se nevrátily pod moc svého otce.

Ženy neměly právní způsobilost výlučnou, avšak pouze částečnou. Podle Zákona XII. desek, žena neuměla spravovat své osobní záležitosti spořádaně tak, aby vedly k jejímu prospěchu. I přestože žena jako osoba *sui iuris* měla právo rozhodovat o svých osobních záležitostech svobodně sama, tak takto činit sama

.....
¹⁷ **Vančura, Josef.** *Úvod do studia soukromého práva římského. Díl I. Díl II.* Praha: J. Vančura, 1923. 569 s. s. 411.

¹⁸ **Vančura, Josef.** *Úvod do studia soukromého práva římského. Díl I. Díl II.* Praha: J. Vančura, 1923. 569 s. s. 411.

¹⁹ **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 350 s. ISBN 978-80-7380-566-1. s. 72-73.

²⁰ **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 350 s. ISBN 978-80-7380-566-1. s. 72-73.

nemohla a každé ženě, která byla v postavení *sui iuris*, byl ustanoven poručník neboli tutor. Z počátku dob vývoje římského práva, tutor rozhodoval o všech ženiných záležitostech a bez tutora žena nemohla pro sebe vykonávat žádná řádná právní jednání, a tím zřizovat vlastní záležitosti. Postupem času tento institut začal upadat a poručník už nemusel být přítomen při zařizování každodenních záležitostí ženy. Musel být ale přítomen všem závažnějším právním jednáním, které by mohly ženě v budoucnu způsobit nějakou újmu.²¹ Například ženy v postavení osob *sui iuris* byly oprávněny zřídit závěť pouze se souhlasem svého poručníka, tzv. *tutore auctione*.²²

Ženy tohoto postavení byly způsobilé spáchat protiprávní jednání a zároveň byly za tato protiprávní jednání právně odpovědné.²³

1.1.2.1 Žena „*sui iuris*“ jako manželka

Žena *sui iuris* jako manželka nespádala pod manželskou moc, tedy pod *manus* a nebyla tak podrobena moci manželské. Manželka *sui iuris* měla absolutní právní způsobilost ke všem právním úkonům. Aby tomu tak mohlo být, muselo vzniknout manželství volné (*matrimonium sine manu*). Žena, která uzavřela manželství volné, nevstupovala do manželovy rodiny, a buďto zůstávala osobou podřízenou mocí svého otce (tedy nevystupuje ze své dosavadní rodiny) a v případě, že již před sňatkem neměla svého otce a byla osobou *sui iuris*, tak se její právní postavení nezměnilo.²⁴ Ženy *sui iuris* jako matky se nikdy nestaly agnátskou příbuznou svých vlastních dětí. Jejich děti se tak staly agnáty pouze v rodině svého otce.²⁵

Žena v postavení osoby *sui iuris* neměla povinnost při vstupu do manželství vkládat věno, avšak věno bylo bráno římskou společností za morálně žádoucí. Žena

.....
²¹ Kincl, Jaromír a kol., a. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. 80-7179-031-1. s. 75.

²² Skřejpek, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 350 s. ISBN 978-80-7380-566-1. s. 228-229.

²³ Skřejpek, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2016. 350 s. ISBN 978-80-7380-566-1. s. 73.

²⁴ Kincl, Jaromír a kol., a. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 134.

²⁵ Kincl, Jaromír a kol., a. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 134.

v postavení *sui iuris* věno pořizovala sama ze svého vlastního majetku, jestliže nějaký vlastnila.²⁶

Majetek manželky, který vlastnila před svatbou, v tomto případě nepřecházel na jejího manžela. Stále ho měla k dispozici žena. Stejně tomu bylo i za situace, že žena v době manželství nabyla majetek. Tento nabytý majetek nepřecházel do rukou manžela.²⁷

Manželky v postavení osob *alieni iuris* byly způsobilé spáchat protiprávní jednání, ale nebyly nikdy právně odpovědné za způsobená nezákonná jednání. Za jejich jednání byl vždy právně odpovědný ten, v jehož moci se žena nacházela. U manželky v postavení *sui iuris* tomu tak nebylo. Jelikož byla v tomto ohledu plně právně způsobilá, odpovídala za svá protiprávní jednání ona sama.²⁸

1.1.2.2 Žena „*sui iuris*“ jako dcera

Dcera, která byla dříve podřízena moci svého otce, se mohla stát osobou *sui iuris*, smrtí svého otce, nebo tím, že ji její otec emancipoval, či její adopcí otcem jiné rodiny. Tímto se již dcera jako osoba *sui iuris* nenacházela pod mocí svého otce. Dcera v postavení *alieni iuris* nabývala postavení osoby *sui iuris*, jestliže její otec zemřel a ona již neměla žádného žijícího mužského předka, který by nad ní udržoval otcovskou moc.²⁹

Otec mohl emancipací propustit svou dceru na svobodu. Ke zrušení *patria potestas*, u dcery docházelo již při jejím prvním propuštění na svobodu. *Pater familias* mohl být svou dcerou přinucen k její emancipaci pouze za ojedinělých okolností, například stalo-li se, že *pater familias* zneužil otcovské moci nad svou dcerou. V případě, že emancipovaná dcera projevila proti svému otci hrubý nevděk, mohl otec odvolat její emancipaci a ona se opět dostala pod moc svého otce. Podle justiniánského práva dcera musela souhlasit se svou emancipací. Emancipací dcera

.....
²⁶ **Blaho, Peter, Haramia, Ivan a Židlická, Michaela.** *Základy římského práva.* Bratislava: Vydavateľstvo MANZ a Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1997. 483 s. ISBN 80-85719-07-X. s. 134-135.

²⁷ **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 350 s. ISBN 978-80-7380-566-1. s. 52-58.

²⁸ **Kincl, Jaromír a kol., a.** *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 59.

²⁹ **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 350 s. ISBN 978-80-7380-566-1. s. 72.

vystupovala z agnátských vztahů své rodiny a zůstávala pouze v kognátských vztazích se svou původní rodinou.³⁰

Ženy neměly právní způsobilost výlučnou, avšak pouze částečnou. Žena *sui iuris* neměla právo rozhodovat sama o závažnějších právních jednání. Při takových právních jednáních musel být přítomen její poručník. Takový poručník (*tutor mulierum*) byl dceři přidělen závětí otcem, nebo ze zákona a v případě, že ještě nedosáhla zletilosti, tak i opatrovník.³¹

Ženy postavení *sui iuris* byly způsobilé spáchat protiprávní jednání a zároveň byly za tato protiprávní jednání právně odpovědné.³²

1.1.3 Poručenství a opatrovnictví

Instituty poručenství a opatrovnictví vznikly pro muže a ženy, kteří sice byli v postavení osob *sui iuris*, ale pro svůj věk, duševní nemoc, tělesnou vadu, pro slabost pohlaví nebo lehkomyšlnost neuměli řádně hospodařit se svým majetkem a v určitých případech se tito muži a ženy neuměli postarat ani o svou osobu.³³

Poručenství se člení na poručenství nad dospělými ženami (*tutela mulierum*) a na poručenství nad nedospělými muži a ženami (*tutela impuberum*). Opatrovnictví v sobě zahrnuje opatrovnictví nad duševně chorými dospělými muži a ženami (*cura furiosi*), opatrovnictví nad marnotratníky (*cura prodigi*) a opatrovnictví nad nezletilými muži a ženami (*cura minorum*).³⁴

.....
³⁰ **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a system soukromého práva římského. Díl II.* Praha: Nakladatelství J. Otto, 1923. 331 s. s. 294-296.

³¹ **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 350 s. ISBN 978-80-7380-566-1. s. 72-73.

³² **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 350 s. ISBN 978-80-7380-566-1. s. 73.

³³ **Kaser, Max.** *Das römische Privatrecht. Erster Abschnitt, Das altrömische, das vorklassische un klassische Recht.* München: C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1971. 833 s. ISBN 978-3-406-01406-2. s. 83-84.

³⁴ **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl I. Obecné nauky.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 220 s. ISBN 978-80-7357-616-5. s. 188.

1.1.3.1 Poručenství nad dospělými ženami

Každá žena v postavení *sui iuris* musela mít přiděleného poručníka. Oproti tomu Vestálky mít poručníka podle římského práva nemusely, jelikož byly způsobilé k právním úkonům. Druhou skupinou osob *sui iuris*, kterým podle římského práva příslušelo osvobození od zřízení poručníka, byly ženy, které porodily tři děti. Vestálky a ženy mající tři děti, byly oprávněné ke všem právním jednáním, a to i té závažnější právní formy.³⁵

Tutor dohlížel na ženu a dohlížel na její majetek. Tutor neměl právo hospodařit s majetkem ženy. V případě *tutely mulierum* poručník dohlížel na veškeré ženino právní jednání závažnější formy. Takovéto závažnější právní jednání musel poručník odsouhlasit a musel být tomuto jednání přítomen.³⁶ Za taková právní jednání bylo označováno především přijetí pozůstalosti, zřízení testamentu, uzavření *matrimonium cum manu*, propuštění otroka na svobodu, či možnost podat žalobu a stát se tak jednou ze stran soudního sporu.³⁷

V římském právu mohl být poručník ženě ustanoven trojím způsobem – ze závěti, ze zákona, nebo prostřednictvím jmenování magistrátem. Ženě mohl její manžel nebo *pater familias*, kterému byla podřízena, udělit v závěti poručníka. Manžel mohl své manželce povolit, aby si zvolila svého poručníka podle své vlastní vůle.³⁸ „Ale i když neměla této volnosti, mohla se snadno zbaviti tutora nepohodlného a nahraditi ho povolnějším.“³⁹ Nebyl-li poručník jmenován prostřednictvím testamentu (*tutor testamentarius*), byl manželce přidělen poručník ze zákona (tzv. *tutela legitima*). Na počátku tohoto institutu byl poručencem agnátský příbuzný, a teprve prostřednictvím justiniánských reforem se přešlo k povolávání kognátských příbuzných. Nebyl-li poručník přidělen závětí, ani zákonem, tak od dob

.....
³⁵ **Blaho, Peter, Haramia, Ivan a Židlická, Michaela.** *Základy římského práva.* Bratislava: Vydavateľstvo MANZ a Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1997. 483 s. ISBN 80-85719-07-X. s. 111-112.

³⁶ **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a system soukromého práva římského. Díl II.* Praha: Nakladatelství J. Otto, 1923. 331 s. s. 324.

³⁷ **Vančura, Josef.** *Úvod do studia soukromého práva římského. Díl I. Díl II.* Praha: J. Vančura, 1923. 569 s. s. 426.

³⁸ **Frauenleben im Alten Rom.** [Online] [Citace: 11. Únor 2019.] <https://latein8a.myblog.de/latein8a/art/11235145/Frauenleben-im-Alten-Rom>.

³⁹ **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl I. Obecné nauky.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 220 s. ISBN 978-80-7357-616-5. s. 194.

republiky mohl být jmenován magistrátem a později, díky *Lex Atilia* přetorem (tzv. *tutela dativa*).⁴⁰

Mezi tutorem a poručencem nevznikal žádný mimořádný smluvní vztah, tzv. kvazikontrakt, na jehož základě by mohlo vzniknout tutorovi právo podat proti ženě žalobu, kterou by po ní žádal náhradu všech nákladů spojených s poručenstvím.⁴¹

V průběhu trvání římského státu jako takového se institut *tutela mulierum* uvolňoval. Například v době republiky si žena mohla sama zvolit tutora, či ho mohla vyměnit za jiného. V období principátu ženy už ani k vybraným závažným právním jednáním nemusely mít potvrzení tutora a toto jednání se mohlo obejít i bez jeho přítomnosti. V době poklasické byl institut *tutela mulierum* zrušen zcela.⁴²

1.1.3.2 Poručenství nad nedospělými ženami

Poručenství nad nedospělými, tzv. *tutela impuberum*, nevzniklo proto, aby poručník (*tutor*) svého poručence vychovával nebo o něj pečoval, ale především proto, aby spravoval jeho majetek. Poručník schvaloval poručencovo právní jednání. Bez jeho schválení by poručencovo jednání bylo neplatné. Poručník byl povinen hospodařit s majetkem poručencovým pouze tak, aby tato správa vedla k dobré správě a nebyla poručenci způsobena škoda.⁴³ Poručník nesměl zcizovat poručencův majetek, nesměl od poručence nic ve svůj prospěch koupit, nikomu nesměl z poručencova majetku nic darovat a ani nesměl poručencův majetek užívat ve svůj prospěch. Způsobil-li poručník úmyslně nebo hrubou nedbalostí při správě majetku poručencovi škodu na jeho majetku, odpovídal v nejstarších dobách římského práva dvojnásobkem způsobené škody, a postupem času se na tutelu pohlíželo jako na tzv. kvazikontrakt mezi poručníkem a poručencem. Při skončení tohoto kvazikontraktu byl poručník povinen vrátit veškerý majetek zpět poručenci

.....
⁴⁰ Heyrovský, Leopold. *Dějiny a system soukromého práva římského. Díl II.* Praha: Nakladatelství J. Otto, 1923. 331 s. s. 324-325.

⁴¹ Sommer, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského. Díl I. Obecné nauky.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 220 s. ISBN 978-80-7357-616-5. s. 194.

⁴² Skřejpek, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 350 s. ISBN 978-80-7380-566-1. s. 62.

⁴³ Johnston, David. *Roman law in context.* Cambridge: Cambridge University Press, 1999. 153 s. ISBN 0-521-63046-0. s. 37-38.

a nahradit všechny jím způsobené škody. Poručník mohl podat na poručence žalobu (*actio tutelae contraria*), kterou se domáhal vyplatit náklady spojené s tutelou.⁴⁴

Nedospělým synům pro jejich nízký věk, nemoc či tělesnou vadu a nedospělým dcerám taktéž pro jejich nízký věk, nemoc, tělesnou vadu, ale zejména pro slabost jejich pohlaví, mohl jejich otec ustanovit poručníka v závěti (tzv. *tutela testamentaria*). Synům a dcerám mohl tak otec udělit poručníka pouze v případě, že v době jeho smrti podléhali otcovo moci. Otec mohl v závěti přidělit poručníka i svému dosud nenarozenému dítěti, který by se narozením dostal pod moc otcovu v případě, že by otec ještě žil. Otec v postavení *pater potestas* nemohl udělit v testamentu poručníka svým vnukům a vnučkám, protože jeho smrtí se tak dostali pod moc svého vlastního otce. Chtěl-li by otec v závěti určit poručníka i svému již emancipovanému synovi, musel mít souhlas od správce provincie.⁴⁵ Nebyl-li poručník jmenován prostřednictvím závěti (*tutor testamentarius*), byl nedospělému dítěti mužského i ženského pohlaví přidělen poručník ze zákona (tzv. *tutela legitima*). Na počátku tohoto institutu byl poručencem agnátský příbuzný, díky justiniánovým reformám se přešlo k povolávání kognátských příbuzných. Nebyl-li poručník přidělen v testamentu, ani zákonem, tak od dob republiky mohl být jmenován magistrátem a později, díky *Lex Atilia* prétozem (tzv. *tutela dativa*).⁴⁶

Poručník zvolený testamentem, se mohl poručenství kdykoli vzdát. Poručník povolán zákonem se sice taktéž moc poručenství vzdát, ale zároveň musel povolat jiného poručníka. Poručník udělený magistrátem, nebo později prétozem, se mohl poručenství vzdát, ale v případě, že se poručenství ujal, později se ho již nemohl vzdát, ani za sebe povolat jiného poručníka.⁴⁷

Poručníkem v nejstarších dobách se mohl stát pouze muž. Až v době poklasičké mohla být svým synům, dcerám, vnukům a vnučkám přidělena také jejich matka nebo babička. Poručníkem nedospělých dcer a synů se daná osoba stala smrtí otce, pod jehož mocí se nacházeli. Institut poručníka zanikl, když se poručenec stal dospělým (u mužů se tak stalo dovršením čtrnácti let a u žen dovršením dvanácti

.....
⁴⁴ **Kincl, Jaromír a kol., a.** *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 150.

⁴⁵ **Blaho, Peter a Skřejpek, Michal.** *Iustiniani Institutiones = Justiniánské instituce*. Praha: Karolinum, 2010. 411 s. ISBN 978-80-246-1749-7. s. 65.

⁴⁶ **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl I. Obecné nauky*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 220 s. ISBN 978-80-7357-616-5. s. 189-191.

⁴⁷ **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl I. Obecné nauky*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 220 s. ISBN 978-80-7357-616-5. s. 189.

let), či zemřel, nebo prodělal kapitisdeminuci (to se stalo tak, že dcera opustila vznikem přísného manželství svou dosavadní rodinu, čímž již nebyla v moci svého otce, zanikly jí tímto i veškeré její agnátské vztahy původní rodiny). Pokud byla poručníkem matka nebo babička, zanikl tento institut kromě obecných forem zániku i v případě, že uzavřely nový sňatek.⁴⁸

Poručník byl povinen být přítomen u všech právních jednání svého poručence, při kterém se poručenec zavazoval něco splnit. Jestliže by takové právní jednání bylo pro dítě opravdu výhodné, tutor musel toto právní jednání formálně potvrdit a to ještě v průběhu tohoto jednání. Pozdější potvrzení by nebylo platné. Stejně tak musel poručník formálně potvrdit přijetí pozůstalosti, která by dítěti přinesla zisk, a nedošlo by tímto přijetím ke zhoršení právního postavení dítěte. Tutor ale nemusel být přítomen takovým právním jednáním svého poručence, kterými si poručenec nechával od druhé osoby něco slíbit. Tím, že poručenci druhá strana slíbila nějaké plnění, nemohlo dojít ke zhoršení jeho právního postavení, a tím tudíž nebylo ani za potřebí tutorovo formální potvrzení.⁴⁹

1.1.3.3 Opatrovnictví

Opatrovník nad duševně chorými muži a ženami *sui iuris* (*curator furiosi*) měl na starosti, jak správu jmění osoby duševně choré, tak ale měl v péči samotnou osobu duševně chorou, o kterou se musel starat. Kurátor prováděl všechna právní jednání za svého poručence. Měl právo majetek rozšiřovat a nezodpovídal za případné škody, které vznikly chybným jednáním nebo hrubou nedbalostí. V případě, že by se poručenec uzdravil, institut opatrovníka nad duševně chorým mužem nebo ženou zanikl.⁵⁰

Opatrovnictví nad marnotratníkem bylo zřizováno pouze pro muže v postavení *sui iuris*, který bezhlavě utrácel majetek po svých předcích a rodinu by tak

.....
⁴⁸ **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl I. Obecné nauky.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 220 s. ISBN 978-80-7357-616-5. s. 190-191.

⁴⁹ **Blaho, Peter a Skřejpek, Michal.** *Iustiniani Institutiones = Justiniánské instituce.* Praha: Karolinum, 2010. 411 s. ISBN 978-80-246-1749-7. s. 77.

⁵⁰ **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl I. Obecné nauky.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 220 s. ISBN 978-80-7357-616-5. s. 195.

mohla hrozit chudoba. Opatrovnictví se nezřizovalo, jestliže by takový muž rozhazoval vlastní rukou vydělané peníze. Tento institut se zřizoval pouze nad mužem *sui iuris*, ale měl stejné rysy jako *tutela mulierum*.⁵¹

Opatrovnictví nad nezletilými muži a ženami zřídil prétor pouze na žádost takové nezletilé osoby. Od justiniánských reforem se stalo opatrovnictví nad nezletilými muži a ženami nutností. Opatrovník mohl být přidělen i nezletilé ženě, která nad sebou měla *tutor mulieris*. Opatrovník měl za úkol starat se o nezletilou ženu, což *tutor mulieris* neměl.⁵² Opatrovník mohl být zřízen i těhotné ženě. Takový opatrovník se staral o samotného *nasciturus* – především o jeho majetkové zájmy⁵³.

1.2 Deliktní a trestní způsobilost

Římské právo rozeznávalo dva typy protiprávního jednání – protiprávní úkony (*delicta*) a trestné činy (*crimen*). Deliktu se osoba mužského nebo ženského pohlaví dopustila, jestliže svým jednáním narušila sféru druhé osoby, ať už sféru osobní nebo majetkovou. Jestliže se osoba dopustila deliktu a svým protiprávním jednáním způsobila škodu zájmům osobním či majetkovým, měla poškozená strana právo požadovat náhradu škody, která jí byla takovým jednáním způsobena. Osoba, která spáchala trestný čin, se dopustila těžkého porušení veřejného zájmu. Trestné činy byly považovány za velmi závažné protiprávní jednání a byly stíhány celou společností. Delikty se řadily do práva soukromého a trestné činy do práva veřejného. Postupným vývojem trestného práva se některé skutkové podstaty soukromého práva přesunuly do práva veřejného (například krádež).⁵⁴

1.2.1 Deliktní způsobilost

Soukromé delikty narušovaly především majetkovou sféru osoby, která musela protiprávní jednání snášet. Poškozená strana byla oprávněná požadovat, aby jí

.....
⁵¹ **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl I. Obecné nauky.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 220 s. ISBN 978-80-7357-616-5. s. 195-196.

⁵² **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl I. Obecné nauky.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 220 s. ISBN 978-80-7357-616-5. s. 196.

⁵³ **Kincl, Jaromír a kol., a.** *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 152.

⁵⁴ **Rebro, Karol a Blaho, Peter.** *Římské právo.* Bratislava: MANZ Bratislava, 1997. 388 s. ISBN 80-85719-08-8. s. 396.

škůdce nahradil způsobenou škodu. Poškozený byl pro náhradu škody oprávněn, proti škůdci použít žalobu (*actiones poenales*). Za delikty římské právo považovalo krádež (*furtum*), poškození nebo zničení cizí věci (*damnum iniuria datum*), urážku na cti (*iniuria*), donucení či vydírání (*vis ac metus*) a podvod (*dolus*). Delikty považovalo římské právo jako úmyslné protiprávní úkony. Tím dalo vzniknout kategorii kvazideliktů, které nebyly páčány jako úmyslné, ale jako nedbalostní. Oproti závazkům z deliktů se v nich uplatňovaly zásady kumulativnosti závazků z deliktu, zásady noxality a individuálnosti.⁵⁵

V římském právu měl každý svobodný člověk právní subjektivitu a byl tedy nositelem svým osobních práv a povinností. Žena v římském právu byla sice osobou svobodnou – měla tedy právní subjektivitu, ale na svých právech byla omezována. A v případě povinností, bylo jí od jejích povinností do jisté míry ulehčováno. Míra jednotlivých povinností zesilovala či se zmírňovala podle toho, zda daná žena byla osobou *alieni iuris* či osobou *sui iuris*. Každá žena v římském státě byla způsobilá spáchat nějaké protiprávní jednání, kterým vznikl závazek. Ženy v postavení *sui iuris* byly taktéž způsobilé spáchat protiprávní jednání, ale protože byly osobami zcela svéprávnými, byly za tato protiprávní jednání zcela právně odpovědné ony samy. Ženy postavení *alieni iuris*, i když byly způsobilé spáchat protiprávní jednání, nebyly nikdy právně odpovědné za svá nezákonná jednání. Za jejich jednání byl vždy právně odpovědný ten, v jehož moci se žena nacházela.⁵⁶

Pater familias, měl za osoby jemu podřízené noxální odpovědnost a měl na výběr ze dvou možností splacení závazku. Buďto, zaplatit poškozené straně náhradu škody, nebo vydat poškozené straně jemu podřízeného pachatele. Při vydání podřízeného pachatele docházelo k jeho emancipaci. Právo poklasické vydání podřízeného syna nebo dcery zrušeno. Poškozená strana byla oprávněná uplatnit na pachatele žalobu. V případě noxální odpovědnosti *pater familias* nad podřízenými syny, dcerami, aj. se vyskytl problém, koho měla poškozená osoba za spáchaný delikt žalovat. Zdali *pater familias* nebo podřízenou osobu (pachatele). Proto

.....
⁵⁵ **Blaho, Peter a Skřejpek, Michal.** *Iustiniani Institutiones = Justiniánské instituce*. Praha: Karolinum, 2010. 411 s. ISBN 978-80-246-1749-7. s. 297.; **Rebro, Karol a Blaho, Peter.** *Římské právo*. Bratislava: MANZ Bratislava, 1997. 388 s. ISBN 80-85719-08-8. s. 396-398.

⁵⁶ **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 350 s. ISBN 978-80-7380-566-1. s. 73.

vznikly tzv. noxální žaloby, kterými mohla poškozená strana žalovat osobu vyskytující se pod otcovskou mocí.⁵⁷

1.2.2 Trestní způsobilost

V římském právu kromě deliktů existovaly i trestné činy, které byly definovány jako nejvážnější porušení společenských zájmů. Mezi trestné činy se řadily vraždy (*paricidium*), zrady (*perduellio*), či porušení sakrálních zásad společnosti. Římské právo zahrnovalo i trestné činy, které mohla spáchat pouze žena. Ženy v postavení *sui iuris*, které spáchaly protiprávní jednání, byly za tato protiprávní jednání zcela právně odpovědné ony samy. Ženy postavení *alieni iuris*, i když byly způsobilé spáchat protiprávní jednání, nebyly nikdy právně odpovědné za svá nezákonná jednání. Za jejich jednání byl vždy právně odpovědný ten, v jehož moci se žena nacházela.⁵⁸ Manžel mohl svou manželku jako osobu *alieni iuris* trestat. Aby manžel mohl svou manželku potrestat, musel zřídit tzv. domácí soud. K tomuto domácímu soudu však musel manžel pozvat jako své rádce členy své rodiny a členy manželčiny rodiny.⁵⁹ *Pater familias* mohl své děti (syny i dcery) jako osoby *alieni iuris* trestat. Než své dítě otec potrestal, bylo zapotřebí, aby uskutečnil tzv. domácí soud nebo se se svými příbuznými alespoň poradil o vhodném trestu. Císařská doba zakázala otcům svévolně trestat své děti a umožnila jim je trestat pouze zlehka, a pokud by mělo dojít k nějakému těžšímu trestu, tak pouze po úředním schválení.⁶⁰

Mezi nejtěžší a nejvýznamnější trestné činy, kterých se ženy mohly dopustit, bylo cizoložství (*adulterium a stuprum*), kuplířství (*lenocinium*), sexuální poměr nebo manželství mezi blízkými příbuznými (*incestum*) a porušení slibu čistoty Vestálkou (*incestum*):⁶¹

.....
⁵⁷ **Kincl, Jaromír.** *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 326 s. ISBN 978-80-7380-054-3. s. 279.; **Blaho, Peter, Haramia, Ivan a Židlická, Michaela.** *Základy římského práva.* Bratislava: Vydavateľstvo MANZ a Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1997. 483 s. ISBN 80-85719-07-X. s. 431.

⁵⁸ **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 350 s. ISBN 978-80-7380-566-1. s. 73.

⁵⁹ **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl I. Obecné nauky.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 220 s. ISBN 978-80-7357-616-5. s. 158.

⁶⁰ **Kincl, Jaromír a kol., a.** *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 133.

⁶¹ **Frýdek, Miroslav a kolektiv.** *Právní, náboženské a politické aspekty starověké římské rodiny.* Ostrava: KEY Publishing, 2012. 126 s. ISBN 978-80-7418-157-3. s. 101-105.

- **Adulterium** neboli cizoložství byla podle římského práva mimomanželský sexuální poměr vdaných žen (manželek a dcer). Za žádné situace se cizoložství nedopouštěl manžel se svou milenkou. Cizoložství se tak mohly dopouštět pouze vdané ženy, jakožto osoby *alieni iuris*. Jestliže manžel zjistil, že je jeho manželka cizoložnicí, měl povinnost podat na svou manželku žalobu. Kdyby na ni žalobu nepodal, stal by se spoluviníkem. Stejnou povinnost měl i *pater familias* vůči své dceři. Přistihl-li otec svou dceru jako cizoložnici ve svém nebo zeťovo domě, měl právo svou dceru a jejího milence zabít, aniž by mu za takový čin hrozil trest. Přistihl-li manžel svou manželku jako cizoložnici neměl právo zabít svou manželku. Jejího milence mohl beztrestně zabít pouze v případě, že to nebyl muž ctihodného původu. Manželka dostala od svého manžela jiný trest než trest smrti, například ztrátu poloviny věna. Za cizoložství římské právo považovalo i sexuální poměr vdané ženy se svým otrokem, či uzavření manželství poručíka se svou poručenkou.
- **Stuprum** neboli milenecký vztah svobodné ženy byl podle římského práva považován jako vztah přičící se dobrým mravům. Za takový milenecký vztah byl považován i homosexuální sexuální styk.
- **Lenocinium** neboli kuplířství. Za kuplířství byla trestána osoba, která podporovala prostituci. Prostitutku definoval císař Justinián jako ženu, na které se nelze dopustit sexuálního deliktu. Prostitutkami nebyly pouze otrokyně, ale i svobodné ženy.
- **Incestum** v sobě zahrnoval jak sexuální poměr nebo manželství mezi osobami sobě blízkými, tak i porušení slibu čistoty Vestálkou. Sexuální poměr nebo manželství mezi blízkými osobami přinášel rozvraty na systému příbuzenství v rodinách. Jako incest byl trestán poměr mezi otcem a jeho provdanou dcerou nebo mezi sourozenci, kdy bratrova sestra byla vdaná. O incest nešlo mezi otcem a svobodnou dcerou, zde se jednalo o *stuprum*. Porušila-li slib čistoty Vestálka, dostala trest pohřbení zaživa a její milenec byl umrskán k smrti.

2 Postavení ženy v rodinném právu

Na svém vzniku římská rodina stála na rodovém společenství osob. Základní stavební jednotkou pro rodové společenství se stal rod, v němž žilo více rodin, které byly sobě příbuznými. Jednotlivé rody se postupem času rozpadly a byly nahrazeny tzv. velkorodinou. Velkorodiny byly patriarchálního charakteru. Tato rodina měla společný majetek, osoby v ní žijící se podílely na stejné práci. Teprve rodina označovaná jako *familia* tvořila v římském státě důležitou a hlavní roli pro budoucí vývoj společnosti.⁶² „*Familia byl souhrnný výraz pro všechny členy římské individuální rodiny a veškerý rodinný majetek (včetně otroků). Tato rodina byla pevně organizovaným, nezávislým a velmi soběstačným právním svazkem, vyplňujícím všechny stránky života, i pracovní a náboženskou; jejím ekonomickým základem bylo uzavřené domácí zemědělské hospodářství se základními výrobními prostředky.*“⁶³

Od vlády císaře Augusta se staly platnými manželské zákony a zákon o cizoložství. Tyto zákony v době své vlády zrušil císař Justinián. Zákony o manželství přikazovaly mužům mezi 25-60 lety a ženám mezi 20-50 lety, žít v manželství. Ženy, kterým se narodily alespoň tři děti a propuštěnky, kterým se narodily alespoň čtyři děti, byly od dalšího manželství osvobozeny. Muži a ženy, kteří nežili ve svazku manželském, neměli právo být uvedeni v závěti jako dědici. Svobodní muži nesměli vystupovat ve veřejných úřadech. Svobodným mužům a senátorům bylo zakázáno vstupovat do manželství s prostitutkami, herečkami a propuštěnkami. Zákon o cizoložství zakazoval cizoložství svobodných žen.⁶⁴

2.1 Potomci

V každé římské rodině stál v čele *pater familias*, který měl moc nad všemi svými syny, dcerami, vnuky, vnučkami. Moc, kterou uplatňoval na svých řádných potomcích, se nazývala *patria potestas*. *Pater familias* tedy mohl uplatňovat svou

.....
⁶² **Frydek, Miroslav a kolektiv.** *Právní, náboženské a politické aspekty starověké římské rodiny.* Ostrava: KEY Publishing, 2012. 126 s. ISBN 978-80-7418-157-3. s. 48-49.

⁶³ **Bartošek, Milan.** *Dějiny římského práva (ve třech fázích jeho vývoje).* Praha: Akademie věd České republiky, 1995. 281 s. ISBN 80-200-0545-5. s. 151-152.

⁶⁴ **Rebro, Karol a Blaho, Peter.** *Římské právo.* Bratislava: MANZ Bratislava, 1997. 388 s. ISBN 80-85719-08-8. s. 139.

otcovskou moc pouze na dětech zplozených v řádném manželství. Děti podřízené jeho moci byly na svých právech otcem omezovány.⁶⁵ „Do moci otcovské nikdy nespadaly děti ze strany dcery. Dcera sňatkem přestupovala do rodiny manžela a moc nad dětmi připadala osobě, která vlastnila označení *sui iuris*. Ani v případě manželství *cum manu* nevznikala otci dcery *patria manus*, neboť děti patřily do rodiny manželovy.“⁶⁶

Otcovská moc mohla vzniknout trojím způsobem – narozením dítěte v manželství, legitimací dětí narozených mimo manželství a adopcí. *Patria potestas* vznikla nad syny i dcerami narozenými jak v manželství *cum manu*, tak i v *sine manu*. Tedy každé narozené dítě v manželství se dostalo pod moc svého otce. Dítě, které zplodil muž se svou konkubínou, nepřecházelo automaticky pod moc svého otce. Takové dítě se mohlo dostat pod moc svého otce pouze dvěma způsoby, a to vzal-li si otec konkubínu za svou manželku a v případě, že otec dítěte odmítl vzít si konkubínu za svou manželku, mohl požádat císaře o souhlas vzniku *patria potestas* nad svým zplozeným synem nebo dcerou. Pokud by se legitimace dítěte stala až v jeho dospělosti, byl již za potřebí souhlas syna nebo dcery. Adopcí si mohl otec syna nebo dceru podrobit své moci. Adoptovat mohl otec jak osobu *sui iuris*, tak i osobu *alieni iuris*. Byla zde podmínka věkového rozdílu osmnáct let mezi adoptovaným a jeho budoucím *pater familias*. Adoptovat si syna nebo dceru mohl pouze muž, ženě tento institut byl zakázán.⁶⁷ Otcovská moc nad osobami, které byly podřízeny této moci, nezanikala dovršením určitého věku synů a dcer. *Patria potestas* zaniká smrtí *pater familias*, provdáním dcery do manželství *cum manu*, adopcí dítěte do jiné rodiny nebo emancipací (propuštění syna nebo dcery na svobodu) svých dětí. Otec mohl emancipací propustit svého syna dvakrát a syn pokaždé zůstával pod mocí svého otce. Teprve po třetím propuštění syna na svobodu, došlo k přerušování otcovské moci nad synem.⁶⁸ Zatímco u emancipace dcery, vnuka nebo vnučky došlo ke zrušení *patria potestas* již prvním propuštěním na svobodu. *Pater familias*

.....

⁶⁵ **Bartošek, Milan.** *Dějiny římského práva (ve třech fázích jeho vývoje)*. Praha: Akademie věd České republiky, 1995. 281 s. ISBN 80-200-0545-5. s. 151.

⁶⁶ **Stará, Ivana.** *Rodina a její význam v římském právu*. Ostrava: KEY Publishing, 2013. 136 s. ISBN 978-80-7418-184-9. s. 43.

⁶⁷ **Arndts, Karl Ludwig a Spáčil, Jiří, ed.** *Učební kniha pandekt. Třetí díl, kniha čtvrtá a pátá, O poměrech rodinných a o dědictví*. Praha: Wolters Kluwer, 2010. 323 s. ISBN 978-80-7357-517-5. s. 52-54.

⁶⁸ **Šusta, Josef.** *Dějiny lidstva od pravěku k dnešku. Díl druhý: Římské imperium, jeho vznik a rozklad*. Praha: Melantrich, 1936. 694 s. s. 639.

mohl být svými dětmi přinucen k jejich emancipaci pouze za ojedinělých okolností, například stalo-li se, že *pater familias* zneužil nad svými dětmi své otcovské moci. V případě, že emancipovaný syn nebo dcera projeví proti svému otci hrubý nevděk, mohl jejich otec emancipaci odvolat a tyto děti se znovu dostaly pod moc svého otce. Od justiniánského práva dítě muselo souhlasit se svou emancipací. Jeho svolení bylo považováno za kladné i v případě, že dítě neprojevilo žádných námitek.⁶⁹

Otec měl nad svými dětmi tak neomezenou moc, že mu bylo uděleno oprávnění nepřijmout dítě ženského pohlaví do své rodiny. Ovšem pro prvorozené dcery i syny římské právo obsahovalo pravidlo, že proto, aby dítě mohlo být nepřijato rodiny, muselo mít nějakou tělesnou vadu.⁷⁰ Otec měl právo své syny a dcery prodat. Mohl je prodat do otroctví nebo nějakému svému římskému spoluobčanovi. Účelem prodeje dítěte bylo jeho využití jako pracovní síly, nebo jestliže dítě spáchalo protiprávní čin, mohlo být prodáno poškozenému.⁷¹

Pater familias nesl právní odpovědnost za všechny své řádné potomky, kteří byli pod jeho mocí. Touto právní odpovědností odpovídal za všechna protiprávní jednání svých synů a dcer. A protože měl *pater familias* neomezenou moc nad svými dětmi, mohl otec a jeho příbuzní utvořit tzv. domácí soud a v něm se poradit o vhodném trestu pro dítě, které se dopustilo protiprávního jednání. Teprve v době císařské bylo zakázáno otcům svévolně trestat své děti a bylo jim umožněno trestat své děti pouze zlehka, a pokud by mělo dojít k nějakému těžšímu trestu, tak pouze po úředním schválení. Bylo tedy samozřejmé, že protihodnotou mu byl přínos ze všech jednání, jemu podřízených osob, které tímto jednáním nabývaly nějakých práv nebo majetku. Synové a dcery, jako osoby *alieni iuris*, nebyli oprávněni vlastnit majetek. Veškerý majetek tedy nabývali pro svého otce, jehož moci byli podřízeni. Pouze synům mohl otec vyčlenit část svého majetku a umožnit jim jeho spravování. Synům jejich otec dal do jejich vlastnického práva část majetku,

.....
⁶⁹ **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a system soukromého práva římského. Díl II.* Praha: Nakladatelství J. Otto, 1923. 331 s. s. 294-296.

⁷⁰ **Kincl, Jaromír a kol., a.** *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 134.

⁷¹ **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl I. Obecné nauky.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 220 s. ISBN 978-80-7357-616-5. s. 158.

tzv. *peculium*, který měl podobu pozemku, peněžité částky, dopravní lodě, řemeslné dílny. Vyčleněný majetek měli synové pouze ve faktickém držení a vlastnické právo stále patřilo jejich otci. Syn na tomto majetku hospodařil.⁷²

Děti neměly žádná subjektivní práva. Jedině synové mohli vykonávat určitá právní jednání – především uzavírat smlouvy, být zodpovědní za jejich dodržení a v případě nedodržení závazků v nich stanovených, mohli být synové žalováni druhou stranou smlouvy. Ovšem dcery (ale i manželka) *alieni iuris* nesměly taková právní jednání nikdy vykonávat, protože ženami uzavřené smlouvy nesměly být druhou stranou žalovány. Plnění žen *alieni iuris* by proto bylo chápáno jako řádné a věřitel nesměl jejich plnění odmítnout, a to i přes značnou uplynulou lhůtu ze zjednaného závazku. Pokud jde o soudní spory, nikdy nesměl soudní spor vzniknout mezi otcem a jeho dětmi. Tím bylo současně zakázáno vytvářet mezi otcem a jeho syny a dcerami nějaké povinnosti, které by později mohly vést k soudním sporům. Bylo ale možné, aby mezi sebou uzavřely tyto osoby tzv. naturální obligace (tyto naturální obligace nebyly právně vynutitelné, tedy nemohlo dojít k žádnému soudnímu sporu mezi smluvními stranami).⁷³

Jestliže dcera nabyla majetek, tak nikdy pod svou moc, vždy pod moc *pater familias*.⁷⁴ Za dob vlády Konstantina Velikého veškerý majetek, který syn nebo dcera získali od své matky nebo od matčiných příbuzných, spadal sice pod moc otcovu, ale otec tento majetek nesměl zcizit a musel ho uchovávat pro své děti, které ho nabyly. Stejně tak se *pater familias* musel chovat k věnu, které jeho syn nebo dcera vznikem manželství získali. Justiniánskými reformami mohli syn nebo dcera získat majetek jakýmkoli způsobem. Otec jejich nabytý majetek uchovával, měl z něho užitky, ale hospodařit s ním mohl pouze za souhlasu svého dítěte. Dítě jako osoba *alieni iuris* nemělo právo zřizovat závěť. Z toho vyplývá, že majetek takového dítěte vždy mohl nabyt pouze zákonný dědic.⁷⁵

Otec měl vůči svým dětem vyživovací povinnost. Neplnění vyživovací povinnosti bylo sankcionováno a pro její splnění mohl vzniknout soudní spor

.....
⁷² Kincl, Jaromír a kol., a. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 143-145.

⁷³ Kincl, Jaromír a kol., a. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 145.

⁷⁴ Skřejpek, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 350 s. ISBN 978-80-7380-566-1. s. 52-58.

⁷⁵ Kincl, Jaromír a kol., a. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 147.

(*extraordinaria cognitione*). Vůči dcerám měl otec zvláštní povinnost zřízení věna.⁷⁶

Zplodil-li muž syna nebo dceru mimo svazek manželský, nebylo možné, aby tyto děti byly podřízeny jeho otcovské moci. Takový syn nebo dcera se nestali agnátskými příbuznými ani jednoho ze svých rodičů, pouze ve vztahu ke své matce se staly tyto děti jejími kognátskými (pokrevními) příbuznými.⁷⁷

2.2 Manželství

Římské rodinné právo se postupem času trvání římského státu neustále vyvíjelo. Už od nejstarších dob bylo rodinné právo založeno na monogamním svazku dvou lidí opačného pohlaví, s významným patriarchálním charakterem. Manželství mohlo být trvalé pouze za dodržení principu souhlasu, tedy projevu vůle osoby v manželství setrvat. V římském právu se postupně vyvinulo několik druhů manželství. Primárním uzavření manželství byla manželství řádná, tedy *matrimonium cum manu* a *matrimonium sine manu*. Ostatní typy soužití, jako byl konkubinát a kontubernium, se mezi řádná manželství nezačleňovaly. Než mohlo dojít k uzavření manželství, musely se konat zasnuby.⁷⁸

Pro všechny syny a dcery narozené rodičům v řádném manželství platilo, že narozením se stávali svobodnými, římskými občany mající stejné postavení, jako měl jejich otec. Synové a dcery narozené z řádného manželství automaticky spadali pod otcovskou moc a stávali se osobami *alieni iuris*. Narozeným synům a dcerám z řádného manželství vznikala nárok na dědictví a stávali se nepominutelnými dědici.⁷⁹

Vznikem jakéhokoli typu manželství docházelo k vytvoření švagrovského vztahu mezi manželkou a manželovými příbuznými a naopak vznikalo švagrovství

.....
⁷⁶ **Blaho, Peter a Vaňková, Jarmila.** *CORPUS IURIS CIVILIS - DIGESTA - Tomus I.* Žilina: Euro kodex, 2008. 527 s. ISBN 978-80-89363-07-0. s. 84.; **Kincl, Jaromír a kol., a.** *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 145-146.

⁷⁷ **Kincl, Jaromír a kol., a.** *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 133-149.

⁷⁸ **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl I. Obecné nauky.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 220 s. ISBN 978-80-7357-616-5. s. 162-167.

⁷⁹ **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 350 s. ISBN 978-80-7380-566-1. s. 89.

mezi manželem a manželčinými příbuznými. Manželstvím vznikalo oběma manželům nárok na dědictví, v případě smrti jednoho z nich. Manželé se stávali nepominutelnými dědici.⁸⁰ Manželé mohli od sebe navzájem přijímat pouze takové dary, které nezmenšovaly majetek ani jednoho z nich. Ostatní darování mezi manželi bylo neplatné.⁸¹ Manželé, kteří spolu uzavřeli řádné manželství, nesměli proti sobě použít infamující a poenální žaloby (žaloby na pokutu) a nesmělo jim být přikázáno svědčit proti sobě navzájem.⁸²

2.2.1 Typy manželství

Římské právo dovolovalo dva druhy řádného římského manželství, které se uzavíralo podle civilního práva. Z počátku trvání římského státu se objevovalo pouze manželství přísné, tedy *matrimonium cum manu*. *Matrimonium cum manu*, které bylo ještě za republiky převažujícím typem manželství v římském státě, postupem doby se používalo méně, až na konci doby klasické se tento typ manželství přestal používat úplně. Výrazněji se začal vytvářet druhý typ manželství, tedy *matrimonium sine manu*.⁸³

Oba typy manželství se lišily jedním rozdílem. A to postavením ženy. Žena v *matrimonium cum manu* prodělávala kapitisdeminuci⁸⁴, v níž žena přecházela z otcovské moci své původní rodiny do otcovské moci nové rodiny, nebo se ze ženy v postavení *sui iuris* stala žena v postavení *alieni iuris* a dostala se tak do moci *pater*

.....
⁸⁰ Skřejpek, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 350 s. ISBN 978-80-7380-566-1. s. 89.

⁸¹ Frýdek, Miroslav a kolektiv. *Právní, náboženské a politické aspekty starověké římské rodiny*. Ostrava: KEY Publishing, 2012. 126 s. ISBN 978-80-7418-157-3. s. 50-51.

⁸² Kínel, Jaromír a kol., a. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 133-140.

⁸³ Bartošek, Milan. *Dějiny římského práva (ve třech fázích jeho vývoje)*. Praha: Akademie věd České republiky, 1995. 281 s. ISBN 80-200-0545-5. s. 151-165.

⁸⁴ Pojem kapitisdeminuce (*capitis deminutio*) označoval změnu právního postavení římského občana. Římské právo uznávalo tři změny právního postavení občana. V případě *capitis deminutio maxima* se z římského svobodného občana stával otrok. V případě *capitis deminutio media* se řádné římské manželství přeměnilo na manželství *iuris gentium*. *Capitis deminutio minima* znamenalo vystoupení z původní rodiny (ne však důsledkem smrti otce), nebo vstup do rodiny nové sňatkem.

Bartošek, Milan. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Akademie věd České republiky, 1994. 471 s. ISBN 80-200-0243-X. s. 52.

familias ve své nové rodině. Žena v *matrimonium sine manu* neprodělávala kapituldeminuci a její společenské postavení před svatbou se nezměnilo.⁸⁵

Pro všechny syny a dcery narozené rodičům v řádném manželství platilo, že narozením se stávali svobodnými, římskými občany, mající stejné postavení, jako měl jejich otec. Synové a dcery narozené z řádného manželství automaticky spadali pod otcovskou moc a stávali se osobami *alieni iuris*. Narozeným synům a dcerám z řádného manželství vznikala nárok na dědictví a stávali se nepominutelnými dědici.⁸⁶

Vznikem jakéhokoli typu manželství docházelo k vytvoření švagrovského vztahu mezi manželkou a manželovými příbuznými a naopak vznikalo švagrovství mezi manželem a manželčinými příbuznými. Manželstvím vznikala oběma manželům nárok na dědictví, v případě smrti jednoho z nich. Manželé se automaticky stávali nepominutelnými dědici.⁸⁷

2.2.1.1 „*Matrimonium cum manu*“

Matrimonium cum manu, neboli manželství přísné se vyznačovalo tím, že vzniklé manželství bylo základem pro tvorbu rodiny a pro zachování rodu manžela. Manželství bylo uzavíráno v zájmu manžela. Žena jako snoubenka byla povinná v době královské uzavřít manželství i proti své vůli. Teprve postupem vývoje římského státu se hledělo, aby oba snoubenci dali souhlas pro sňatek. Jestliže snoubenci byli v postavení osob *alieni iuris*, musel kromě jejich souhlasu dát ještě souhlas jejich *pater familias*, jinak by jejich sňatek byl považován římským právem za neplatný.⁸⁸ Manželská moc nad manželkou vznikala pouze uzavřením tzv. přísného manželství (*matrimonium cum manu*).

Žena se uzavřením manželství dostala do moci svého manžela. Opustila tak svou dosavadní rodinu, čímž již nebyla v moci svého otce (podle římského práva

.....
⁸⁵ **Blaho, Peter, Haramia, Ivan a Židlická, Michaela.** *Základy římského práva.* Bratislava: Vydavateľstvo MANZ a Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1997. 483 s. ISBN 80-85719-07-X. s. 130.

⁸⁶ **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 350 s. ISBN 978-80-7380-566-1. s. 89.

⁸⁷ **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 350 s. ISBN 978-80-7380-566-1. s. 89.

⁸⁸ **Stará, Ivana.** *Rodina a její význam v římském právu.* Ostrava: KEY Publishing, 2013. 136 s. ISBN 978-80-7418-184-9. s. 78-79.

tímto prodělala kapitisdeminuci) a zanikly veškeré její agnátské vztahy původní rodiny. Sňatkem však žena vstoupila do rodiny svého manžela a vytvořila tak nové agnátské vztahy v rodině manželově. S původní rodinou ji stále spojovaly kognátské vztahy – pokrevní příbuzenství.⁸⁹

Žena, která uzavřela *matrimonium cum manu* se dostala do moci svého manžela. Postavení manželky v rodině však nebylo stejné, jako měl její manžel. Její postavení bylo manželovi podřízené, měla postavení osoby *alieni iuris* a vzhledem ke svému manželovi byla v postavení dcery (*filiae loco*). Toto společenské postavení se odrazilo i vůči jejím dětem, vůči nimž byla v postavení sestry (*sororis loci*). Její postavení v rodině se odrazilo i ve vlastnictví. Veškerý její majetek, který žena měla již před svatbou, nebo jej nabyla v době trvání manželství, připadl do vlastnictví jejího manžela.⁹⁰

Žena mohla vstoupit do moci svého manžela (*in manum conventio*) trojím způsobem:⁹¹

- **Confarreatio** – byl sakrální obřad, při němž snoubenci za přítomnosti deseti svědků a vysokých kněží obětovali Jovovi zvláštní chléb zvaný „*panis farreus*“. Takovým způsobem uzavírali manželství pouze patriciové.
- **Coemptio** – byl obrazný prodej ženy manželovi před pěti svědky a *libripendem* (vážný – muž, jenž při prodeji odvažoval kov, dříve než byly zavedeny ražené mince). Tato mancipační forma byla vhodná jak pro patricije, tak pro plebeje.
- **Usus** – bylo vydržení manželské moci faktickým spolužitím manželů, jež trvalo nepřetržitě jeden rok. Proces vydržení žena mohla zmařit, pokud opustila společné lože manželů po dobu tří po sobě následujících nocí.

2.2.1.2 „*Matrimonium sine manu*“

Matrimonium sine manu, neboli manželství volné se vyznačovalo tím, že při uzavírání manželství, nebyla nutná žádná právní forma, jako tomu bylo při uzavírání manželství *matrimonium cum manu*. Snoubenci při svatebním obřadu

.....
⁸⁹ Kincl, Jaromír a kol., a. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 133-134.

⁹⁰ Kincl, Jaromír a kol., a. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 133.

⁹¹ Vančura, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského. Díl I. Díl II*. Praha: J. Vančura, 1923. 569 s. s. 390-391.

nemuseli dodržovat žádné formality, aby se jejich sňatek stal platným podle římského práva. Jedinou nutností, která nesměla chybět, byla vůle uzavřít sňatek. Snoubenci před uzavřením manželství společně sepisovali smlouvy, ve kterých upravovali svá majetková práva. Jestliže by se v takové smlouvě snoubenka vzdala svého věna, tak by se tato smlouva považovala za neplatnou, protože by podle římských zvyků odporovala dobrým mravům.⁹²

Manželství mohlo být uzavřeno jednoduchým způsobem. Buďto faktickým uvedením ženy do manželova domu (například na základě uzavření manželství prostřednictvím posla nebo listu) nebo za přítomnosti dvou svědků. Oproti *matrimonium cum manu* tato forma manželství byla pro jeho vznik jednodušší a bez žádných nutných formalit, které se během času staly nadbytečnými. Žena, která uzavřela manželství *matrimonium sine manu* byla mužem uvedena do jeho domu, který od sňatku sloužil jako společné bydlení obou manželů.⁹³

Po uzavření sňatku mezi těmito osobami nedošlo, tak jako tomu bylo v manželství přísném, k přechodu právního postavení ženy. Takto provdaná žena (žena *alieni iuris*) nepřecházela do rodiny svého manžela, ale zůstávala ve své původní rodině, ve které i nadále zůstala v moci svého otce. Jestliže takto provdaná žena byla osobou *sui iuris* ještě před svatbou, tak je jí zůstávala i nadále – její právní stav se neměnil. Manželovi tedy nad svou manželkou nevznikla žádná *manus*. I přesto však existovala v římském právu právní ustanovení, která ukládala manželům základy či naopak jim něco přikazovala (například osvobození manželů svědčit proti sobě, zákaz použití žaloby infamující nebo poenální, atd.)⁹⁴

V případě, že by se ženě ve volném manželství narodilo dítě, tak manželka v postavení *sui iuris* se nestala agnátskou příbuznou svých dětí. Ale děti se stanou agnátskými příbuznými svého otce a zároveň se dostanou pod jeho moc.⁹⁵

Manželství volné v sobě zakotvovalo jednu důležitou zásadu, kterou bylo nutné dodržet, jinak by se z manželství volného stalo manželství přísné. Manželka

.....
⁹² Stará, Ivana. *Rodina a její význam v římském právu*. Ostrava: KEY Publishing, 2013. 136 s. ISBN 978-80-7418-184-9. s. 103.

⁹³ Stará, Ivana. *Rodina a její význam v římském právu*. Ostrava: KEY Publishing, 2013. 136 s. ISBN 978-80-7418-184-9. s. 103.

⁹⁴ Kincl, Jaromír a kol., a. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 134.

⁹⁵ Kincl, Jaromír a kol., a. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 134.

musela každý rok od vzniku manželství strávit tři noci mimo dům manželův, jinak by se manželství volné přeměnilo na manželství přísné. Každým rokem se tedy obnovovala lhůta jednoho roku a s tím spojená podmínka tří nocí strávených mimo domov manželův.⁹⁶

2.2.2 Zásnuby

Zásnuby se staly prvním krokem, které vedly k uzavření manželství. V nejstarší době byly zásnuby souhlasným projevem vůle mezi otci nebo mezi otcem a poručníkem ženicha a nevěsty. Otec dcery sliboval otci ženicha, dát mu svou dceru za manželku a zároveň otec ženicha sliboval, že jeho dceru přijme za manželku svého syna. Stejně tak tomu bylo, jestliže žena byla osobou *sui iuris* a měla poručníka. Poručník mohl uplatnit své právo a zaslíbit ženu, již byl poručníkem, otci ženicha a dát mu ji za manželku. Při zásnubách musely obě strany dodržovat slavnostní formu a vykonávat vzájemné *sponse*⁹⁷. V případě, že by jeden z účastníků zásnuby zrušil, druhá strana neměla nárok na právní vymáhání práva uskutečnění příslibu manželství. Poškozená strana však mohla po druhé straně žádat náhradu škody, která vznikla zrušením zásnub a budoucího manželství.⁹⁸

V době klasické se zásnuby staly volnějším aktem. Zásnuby již pro svou závaznost nevyžadovaly formální sliby. Stále se zde objevovalo zasnoubení dětí příslibem jejich otců, avšak pouze za předpokladu, že jejich potomci na zásnuby a poté i na sňatek přistoupí. Dcery měly právo odporu, ale pouze za předpokladu, že by jejich snoubenec byl omezen nějakým způsobem na způsobilosti k právnímu jednání. Římské právo znalo několik omezení, například rozdílnost stavu, rozdílnost náboženství, duševní nemoci, tělesné postižení, věk, aj. V klasickém období si taktéž muž mohl vybrat ženu podle vlastní vůle. V případě, že by jeden z účastníků

.....
⁹⁶ **Schulz, Fritz.** *Principien des römischen rechts.* München und Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1934. 188 s. s. 130-131.

⁹⁷ Pojem *sponse* byl vzájemný slib uzavřít manželství mezi snoubenci. V rané republice byla povinná uhradit škodu ta strana snoubence, která nedodržela daný slib. V době klasické se již sliby snoubenců staly nezávaznými. Naopak doba poklasická se vrátila k závaznosti a formálnosti slibu snoubenců k uzavření manželství.

Bartošek, Milan. *Encyklopedie římského práva.* Praha: Akademie věd České republiky, 1994. 471 s. ISBN 80-200-0243-X. s. 257.

⁹⁸ **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl I. Obecné nauky.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 220 s. ISBN 978-80-7357-616-5. s. 165-166.

zásnuby zrušil, druhá strana by neměla žádný nárok na vymáhání práva k uskutečnění příslibu manželství. Poškozená strana ani nemohla po druhé straně žádat náhradu škody, která vznikla zrušením zásnub a budoucího manželství.⁹⁹

V době poklasické se z volnějšího institutu zásnub stávaly zásnuby přísnější. Osoby, které se zasnoubily, musely mezi sebou dodržovat věrnost. Nesměly uzavírat nové zásnuby, či se dopouštět cizoložství. Při zásnubách dával snoubenec otci či poručníkovi tzv. závdavek, který sloužil jako záruka pro dodržení příslibu zásnub a budoucího manželství. Při zrušení zásnub ze strany snoubence závdavek propadl jeho snoubence. Jestliže došlo k nedodržení zásnub ze strany snoubenky, tak byla povinna vrátit závdavek svému snoubenci – v prvopočátku se vracel čtyřnásobek závdavku, postupem doby pouhý dvojnásobek, a pokud byla snoubenka mladší deseti let, platila jednonásobek.¹⁰⁰

2.2.3 Vznik manželství

Manželství podle římského práva mohlo být uzavřeno pouze za souhlasu obou snoubenců, a jestliže byl snoubenec v moci otcově, tak musel vyslovit souhlas i jeho *pater familias*. Ženu v postavení osoby *alieni iuris* mohl její otec, pod jehož mocí byla, provdat podle jeho vůle komukoli, jestliže daného muže uznal za vhodného. Jeho dcera mohla projevit odpor pouze v tom případě, byl-li vybraný muž nepočetný.¹⁰¹

Je vhodné připomenout, že římské rodinné právo nedovolovalo uzavřít všechna manželství. V římském právu existovaly překážky absolutní a relativní. Relativní překážka byla taková, že existovaly důvody, pro které konkrétní osoby nemohly mezi sebou manželství uzavřít. Absolutní překážka byla taková, že existovaly důvody, které učinily danou osobu právně absolutně nezpůsobilou, k nabytí stavu manželského.¹⁰² Jestliže, by taková manželství vznikla, bude se podle římského práva brát, jako by nikdy nevzniklo, jak manželství, svatba, tak ani věno.

.....
⁹⁹ **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl I. Obecné nauky.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 220 s. ISBN 978-80-7357-616-5. s. 166.

¹⁰⁰ **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 350 s. ISBN 978-80-7380-566-1. s. 86.

¹⁰¹ **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a systém soukromého práva římského. Díl II.* Praha: Nakladatelství J. Otto, 1923. 331 s. s. 237.

¹⁰² **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a systém soukromého práva římského. Díl II.* Praha: Nakladatelství J. Otto, 1923. 331 s. s. 232.

Potomci, kteří by z takového manželství vznikli, byli označováni jako děti nemanželské. Nemanželské děti tedy nepodléhaly otcovské moci a byly stejného postavení, jakého postavení byla jejich matka v době porodu.¹⁰³

Absolutní překážky pro uzavření manželství trvaly u otroků, nedospělých, kastrovaných a u těch osob, které již byly ve svazku manželském. Od dob císaře Augusta byly absolutně nezpůsobilými vojínové, kteří byli ve vojenské službě. Jestliže se takový voják oženil před vojenskou službou, tak po čas služby takové manželství ztrácelo právní platnost.¹⁰⁴ Vdova směla uzavřít manželství až po deseti letech ode dne úmrtí jejího manžela (bylo to opatření vůči zachování jistoty, že děti narozené po smrti svého otce, jsou opravdu jeho dětmi). Manželství taktéž nesměly uzavírat za trvání kněžské služby kněžky bohyně Vesty.¹⁰⁵

Relativní překážky pro uzavření manželství byly obširnější a byly jimi přesněji specifikované osoby, které takové manželství uzavřít nesměly. Jednalo se o osoby, které spáchaly zločin cizoložství. Či zločin únosu – únosce a unesená osoba mezi sebou nesměli uzavřít manželství. Osoby jiného náboženského vyznání nesměly uzavírat mezi sebou manželství – především židi s křesťany. Pro relativní překážku nesměl uzavřít manželství ani státní úředník se ženou, která žila ve stejné provincii, v níž on vykonával svou službu.¹⁰⁶ Státní úředník, který vykonával svou službu v určité provincii, nesměl dát souhlas ani svému synovi, aby se mohl oženit se ženou ze stejné provincie, ve které jeho otec vykonával službu.¹⁰⁷

Manželství pro relativní překážky nesměly uzavírat mezi sebou osoby jiného společenského stavu. Římský občan nesměl uzavřít manželství s Latinem nebo *peregrinem*. Stejně tak nemohlo dojít k uzavření manželství mezi patricii a plebeji. Nadmíru byly římským právem specifikovány relativní překážky pro uzavření manželství mezi příbuznými.¹⁰⁸

.....
¹⁰³ **Blaho, Peter a Skřejpek, Michal.** *Iustiniani Institutiones = Justiniánské instituce.* Praha: Karolinum, 2010. 411 s. ISBN 978-80-246-1749-7. s. 53-55.

¹⁰⁴ **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a system soukromého práva římského. Díl II.* Praha: Nakladatelství J. Otto, 1923. 331 s. s. 208.

¹⁰⁵ **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 350 s. ISBN 978-80-7380-566-1. s. 87.

¹⁰⁶ **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a system soukromého práva římského. Díl II.* Praha: Nakladatelství J. Otto, 1923. 331 s. s. 233-235.

¹⁰⁷ **Blaho, Peter a Vaňková, Jarmila.** *CORPUS IURIS CIVILIS - DIGESTA - Tomus I.* Žilina: Euro kodex, 2008. 527 s. ISBN 978-80-89363-07-0. s. 517.

¹⁰⁸ **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a system soukromého práva římského. Díl II.* Praha: Nakladatelství J. Otto, 1923. 331 s. s. 233-235.

Manželství bylo zakázáno uzavřít ženě s jejími příbuznými, se kterými byla v postavení rodič dítě. Nesměla tedy uzavřít manželství se svým synem, dcera se svým otcem a stejně tak vnučka se svým dědečkem. Podobně tomu bylo i při adopci ženy, která se tak dostala do postavení rodiče nebo dítěte v dané rodině¹⁰⁹. V této linii přímé platilo, že zrušením adopce, zanikly tyto vztahy právně, avšak fakticky nikoli a tudíž ani po zániku takového vztahu prostřednictvím emancipace, nesměly tyto osoby mezi sebou uzavřít manželství.¹¹⁰

Dalším zakázaným manželstvím bylo manželství uzavřené mezi osobami v linii pobočné, tedy manželství mezi bratrem a sestrou.¹¹¹ „*Mezi bratrem a sestrou je sňatek samozřejmě zakázán, (a to) ať již by pocházeli od téhož otce a téže matky, anebo od jednoho z nich.*“¹¹² V této linii pobočné platilo, že zrušením adopce prostřednictvím emancipace zanikly tyto vztahy jak právně tak i fakticky a tyto osoby mezi sebou směly uzavřít platné manželství podle římského práva.¹¹³

Manželství nesměly uzavřít osoby s dětmi či vnoučaty svých sourozenců. Ale bratr si mohl vzít dceru, jejíž matku adoptoval jeho otec. Zde nebyl vztah ani podle práva přirozeného ani civilního. Manželství směly uzavřít mezi sebou děti dvou sourozenců – tedy děti od dvou bratrů či dvou sester, nebo děti od sestry a bratra.¹¹⁴

Muž si mohl vzít dceru svého bratra za manželku, ale za manželku si nemohl vzít dceru své sestry. Stejně tak si muž nemohl vzít svou tetu, která byla sestrou jednoho z rodičů. Zároveň mu bylo zákonem zakázáno vzít si za manželku svou tchyni, snachu, nevlastní dceru ani nevlastní matku. Ať už mezi nimi takový vztah trvá nebo již zanikl.¹¹⁵

.....

¹⁰⁹ Adopce neboli *adoptio* byl druh osvojení, neboli přijetí osoby *alieni iuris* do osvojitelovy rodiny. **Bartošek, Milan.** *Encyklopedie římského práva.* Praha: Akademie věd České republiky, 1994. 471 s. ISBN 80-200-0243-X. s. 20.

¹¹⁰ **Blaho, Peter a Skřejpek, Michal.** *Iustiniani Institutiones = Justiniánské instituce.* Praha: Karolinum, 2010. 411 s. ISBN 978-80-246-1749-7. s. 51.

¹¹¹ **Blaho, Peter a Skřejpek, Michal.** *Iustiniani Institutiones = Justiniánské instituce.* Praha: Karolinum, 2010. 411 s. ISBN 978-80-246-1749-7. s. 51.

¹¹² **Kincl, Jaromír.** *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 326 s. ISBN 978-80-7380-054-3. s. 55.

¹¹³ **Blaho, Peter a Skřejpek, Michal.** *Iustiniani Institutiones = Justiniánské instituce.* Praha: Karolinum, 2010. 411 s. ISBN 978-80-246-1749-7. s. 51.

¹¹⁴ **Blaho, Peter a Skřejpek, Michal.** *Iustiniani Institutiones = Justiniánské instituce.* Praha: Karolinum, 2010. 411 s. ISBN 978-80-246-1749-7. s. 51.

¹¹⁵ **Kincl, Jaromír.** *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 326 s. ISBN 978-80-7380-054-3. s. 55-57.

2.2.4 Zánik manželství

Manželství v římském právu mohlo zaniknout několika vzniklými situacemi. Přírozeným ukončením manželství byla smrt jednoho z manželů. Dalšími třemi způsoby ukončení manželství byl rozvod, zapuzení nebo ztráta svobody jednoho z manželů.¹¹⁶

Jestliže zemřel manžel, ovdovělá žena byla povinna držet smuteční rok. Po tomto smuteční rok nesměla uzavřít žádné nové manželství, jinak by ji hrozila veliká majetková újma, například nesměla by nabývat ze závěti, nebo by ji byl zabaven veškerý majetek nabytý z původního manželství. Muž jako vdovec žádný smuteční rok držet nemusel.¹¹⁷

Ztráta svobody byla považována za právní smrt. Svobodu mohl jeden z manželů ztratit dvěma možnými způsoby, které římské právo znalo. V obou případech se jednalo o ztrátu právní způsobilosti:¹¹⁸

- *Capitis deminutio maxima* – tato ztráta právní způsobilosti vznikla tím, že jeden z manželů padl do válečného zajetí, čímž byl zbaven svobody a stal se otrokem. Takovému člověku zanikla veškerá manželská pouta, která doposud měl, a to i v případě, že by uplatnil právo návratu. Jelikož *ius postliminii* se dal uplatnit pouze na původní právní vztahy (například na práva rodinná či majetková), neobnovilo se již původní manželství (neobnovilo se např. ani *possessio*). Jelikož manželství římské právo chápalo jako právní poměr dvou lidí, který mohl trvat jen do doby, kdy existovaly faktické podmínky jeho trvání.
- *Capitis deminutio media* – tato ztráta právní způsobilosti vznikla tím, že jeden z manželů se stal vyhnancem, čímž ztratil římské občanství. Takovému člověku nezanklo jeho trvající manželství, které bylo původně uzavřeno podle *ius civile*. Ztrátou římského občanství neměl takovýto člověk právo uzavírat manželství podle *ius civile* a tudíž se na jeho manželství začalo pohlížet jako na manželství uzavřené podle *ius gentium*.

.....
¹¹⁶ Vančura, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského. Díl I. Díl II.* Praha: J. Vančura, 1923. 569 s. s. 391-393.

¹¹⁷ Kincl, Jaromír. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 326 s. ISBN 978-80-7380-054-3. s. 137.

¹¹⁸ Stará, Ivana. *Rodina a její význam v římském právu.* Ostrava: KEY Publishing, 2013. 136 s. ISBN 978-80-7418-184-9. s. 107.

Podle formy uzavření manželství muselo stejnou formou manželství zaniknout, ať už manželství zaniklo z vůle manžela nebo obou manželů. Manželství z vůle manžela zaniklo zapuzením jeho manželky. Žena jako manželka svého manžela nikdy zapudit nemohla. Rozvod nastal prostřednictvím vůle obou manželů, kteří již nechtěli setrvávat ve svazku manželském.¹¹⁹

Manželství *cum manu* byl v římském právu přísně formální sňatek. Tento institut byl zpočátku římského státu jediným institutem v rodinném právu. Manžel v přísném manželství mohl svou manželku zapudit pouze v zákonem stanovených případech. Jestliže by manželka byla zapuzena pro jiný důvod, část majetku jejího manžela by byl obětován bohyni Cereře. Římské právo uznávalo čtyři důvody pro zapuzení ženy jako manželky – jestliže se dopustila travičství, padělání klíčů, podvržení dětí nebo cizoložství.¹²⁰ Rozvod se stejně jako vznik přísného manželství uskutečňoval trojím způsobem. A to podle způsobu uzavření *matrimonium cum manu*. Jestliže bylo manželství založeno podle *confarreatio*, tak rozvod byl konán jako *diffareatio*. *Diffareatio* byl sakrální obřad za účasti *pontifiků*, při kterém manželé místo aby přijali chléb zvaný „*panis farreus*“, tak ho odmítli a tím došlo k ukončení manželství. Jestliže se manželství založilo podle *coemptio* nebo *usus*, tak rozvod se konal jako *remancipatio*. *Remancipatio* byla tzv. zpětná mancipace. Manžel prodal svou manželku třetí osobě, která ji poté *manumisi* propustila. Jak zapuzení, tak i rozvod mohl učinit v *matrimonium cum manu* pouze muž.¹²¹ Manželství *cum manu* byl oprávněn ukončit rozvodem i *pater familias*, v jehož moci se manželka či manžel nacházeli. *Pater familias* pro takový rozvod musel mít vážný důvod a mohl tak učinit pouze se souhlasem jeho dítěte.¹²²

Manželství *sine manu* byl v římském právu volný sňatek. Toto manželství mohlo být ukončeno z vůle obou manželů. Oproti *matrimonium cum manu*, v tomto

.....
¹¹⁹ **Bálek, Jiří.** Manželství očima císaře Justiniána a nového občanského zákoníku. *Všechno: spolek českých právníků*. [Online] 9. Duben 2014. [Citace: 31. Leden 2019.] https://www.vsehrd.cz/clanek/manzelstvi-ocima-cisare-justiniana-a-noveho-obcanskeho-zakoniku_59b734ad-73d1-4404-bf02-e1a95df728f8.

¹²⁰ **Stará, Ivana.** *Rodina a její význam v římském právu*. Ostrava: KEY Publishing, 2013. 136 s. ISBN 978-80-7418-184-9. s. 108.

¹²¹ **Vančura, Josef.** *Úvod do studia soukromého práva římského. Díl I. Díl II*. Praha: J. Vančura, 1923. 569 s. s. 394-397.

¹²² **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a system soukromého práva římského. Díl II*. Praha: Nakladatelství J. Otto, 1923. 331 s. s. 240.

typu manželství mohla žena jako manželka požadovat rozvod. Obvykle se manželství rozvedlo na základě ústního či písemného prohlášení, které nemuselo mít žádnou formu. Později, císař Augustus zavedl pravidlo, které zavazovalo rozvádějící manželé. Manželé pro platné rozvázání manželství mohli být rozvedeni pouze za přítomnosti sedmi římských občanů. Manželství *sine manu* byl oprávněn ukončit i otec manželky. Ať už ze své vůle nebo na její přání. *Matrimonium sine manu* mohlo být rozvedeno i na základě vůle pouze jednoho z manželů. Římští vládci tak chtěli zamezit nedůvodným zapuzením jednoho z manželů. Rozvod z vůle jednoho z manželů bylo možno ukončit jen z důvodů cizoložství, prostituce a snahy zabít svého manžela.¹²³

2.2.5 Majetkoprávní vztahy v manželství

Podle římských zákonů veškeré náklady spojené s manželstvím hradil manžel nebo jeho *pater familias*. Manžel měl povinnost poskytovat své manželce a svým dětem výživu odpovídající jeho společenskému postavení a majetku. Zvykem bylo, aby manželka přinesla do manželství příspěvek na náklady manžela, nazývaný věno (*dos*). Manželé měli zákonem zakázáno vzájemné obdarování, aby se neodůvodněně nepřesouval majetek mezi rodinami. Manželům však byly dovoleny dary pro případ vdovství nebo rozvodu. Dále byly dovoleny dary, které nesnižovaly výši majetku manželů nebo dary příležitostné.¹²⁴

Majetkoprávní vztahy v manželství se odvíjely od typu vznikajícího manželství. Žena vcházející do *matrimonium cum manu* nebyla způsobilá mít svůj majetek a sama s ním hospodařit. Veškerý její majetek tak připadl jejímu manželovi nebo *pater familias*, do jehož rodiny vstupovala. Byla-li žena před svatbou v postavení osoby *alieni iuris*, její *pater familias* poskytl jejímu manželovi věno. Jestliže žena byla před svatbou v postavení osoby *sui iuris*, tak veškerý majetek, který doposud vlastnila, připadl do moci jejího manžela.¹²⁵

.....
¹²³ Stará, Ivana. *Rodina a její význam v římském právu*. Ostrava: KEY Publishing, 2013. 136 s. ISBN 978-80-7418-184-9. s. 109.

¹²⁴ Kincl, Jaromír a kol., a. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 140.

¹²⁵ Sommer, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 356 s. ISBN 978-80-7357-616-5. s. 162.

Žena v postavení osoby *sui iuris*, která vlastnila před uzavřením manželství *sine manu* majetek, uzavřením volného manželství její majetek nepřechází do vlastnictví jejího manžela, ale podle římského práva byla způsobilá obhospodařovat nadále svůj majetek sama. Tato manželka podle římské praxe většinou svůj majetek svěřila do správy svého manžela. Jestliže žena byla před svatbou v postavení osoby *alieni iuris* a vstupovala do manželství *sine manu*, tak i nadále zůstávala v *manus* svého otce a veškerý její majetek byl i nadále v jeho správě.¹²⁶

2.2.5.1 Věno

Věno byla tzv. majetková hodnota, kterou žena přinášela do manželství. Věno zřizoval dceři její *pater familias* (byla-li osobou *alieni iuris*) nebo si ho zřizovala sama žena (byla-li osobou *sui iuris*). Věno přinášela žena manželovi, aby mu v jejich manželství usnadnila veškeré náklady s obživou v manželství spojené. Ze zákona neměl povinnost tvořit věno manžel, ale pouze žena. Žena jako nevěsta měla ze zákona nárok domáhat se věna vůči svému otci. Domáhat se věna vůči své matce mohla nevěsta pouze ve velmi závažných případech, které byly zákonem výslovně vymezeny. Manželství mohlo právně vzniknout i přesto, že by žena do manželství žádné věno nepřinesla. Avšak její manžel byl poté oprávněn odmítnout vydávat náklady spojené s výživou jeho manželky. Římská praxe však ukázala, že zřízení věna bylo bráno římskými občany za běžné až žádoucí. Věno se tak stalo potvrzením opravdovosti manželství.¹²⁷

Přinášet do manželství věno nebylo právně povinné, jako bylo spíše povinné z morálního hlediska. Věno byla morálně povinna žena přinést jak do manželství *cum manu*, tak i do manželství *sine manu*. Teprve císař Justinián uložil povinnost octi vytvářet pro svou dceru věno. Dotální věno se skládalo z pozemků, peněz nebo jiných aktiv a mělo za cíl poskytnout pomoc manželovi při plnění všech nákladů

.....
¹²⁶ **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 356 s. ISBN 978-80-7357-616-5. s. 163.

¹²⁷ **Blaho, Peter, Haramia, Ivan a Židlická, Michaela.** *Základy římského práva.* Bratislava: Vydavateľstvo MANZ a Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1997. 483 s. ISBN 80-85719-07-X. s. 134-135.

spojených s manželstvím. Muž měl povinnost finančně se postarat o svou manželku, syny a dcery.¹²⁸

Věno se mohlo vytvářet několika způsoby. Prvním způsobem bylo faktické předání věna do rukou manžela. Dalším způsobem se vytvářelo věno ústními formálními sliby. Císař Theodosius II. nahradil ústní sliby formální za neformální, při nichž postačil pouze neformální projev.¹²⁹

Věno se stalo majetkem manžela, který s ním mohl disponovat podle své vůle. Od císaře Oktaviána Augusta bylo zakázáno zcizovat dotální nemovitosti, které byly předmětem věna, bez souhlasu manželky.¹³⁰ „*Zákaz zcizení pozemku dotálního neodnáší se pouze k převodu práva vlastnického nebo k zastavení, nýbrž i ke zřízení jiného věcného práva a k odřeknutí se práva (služebnosti) spojeného s pozemkem.*“¹³¹

V případě rozvodu manželství nebo smrti manžela, mohla manželka použít *actio rei uxoriae*, ve které se dožadovala svého nároku na vrácení věna. Jestliže zemřela manželka, tak věno muži zůstávalo (později za císaře Justiniána se věno vracelo i při smrti manželky, a to jejímu dědici nebo jejímu *pater familias*). Když manžel vracel manželce věno, tak měl ze zákona právo na tzv. srážky. Tyto srážky byly definovány jako vynaložené peněžní částky na užitečné náklady, tedy náklady na každé dítě, náklady za špatné mravy manželky, náklady za věci, které mu manželka odcizila. Jestliže však zavinil rozvod manžel, tak manželce spolu s vrácením věna vydával část jeho dotálního výnosu.¹³²

.....
¹²⁸ **Kaser, Max.** *Das römische Privatrecht. Erster Abschnitt, Das altrömische, das vorklassische un klassische Recht.* München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1971. 833 s. ISBN 978-3-406-01406-2. s. 80.

¹²⁹ **Blaho, Peter, Haramia, Ivan a Židlická, Michaela.** *Základy římského práva.* Bratislava: Vydavateľstvo MANZ a Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1997. 483 s. ISBN 80-85719-07-X. s. 135.

¹³⁰ **Kincl, Jaromír a kol., a.** *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 141.

¹³¹ **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a system soukromého práva římského. Díl II.* Praha: Nakladatelství J. Otto, 1923. 331 s. s. 250.

¹³² **Johnston, David.** *Roman law in context.* Cambridge: Cambridge University Press, 1999. 153 s. ISBN 0-521-63046-0. s. 36-37.

2.2.5.2 Vlastní jmění manželčino

Vlastní jmění manželčino, neboli tzv. majetek *parafernální*, byl majetkem ženy, která byla před svatbou osobou *sui iuris* a svatbou vstoupila do manželství *sine manu*. Manželka měla oprávnění dát manželovi ze svého majetku věno (*dos*) a zbytek svého majetku spravovat podle své vlastní vůle. Manželka však nemusela hospodařit se svým majetkem, ale mohla svému manželovi propůjčit správu jejího majetku po dobu trvání *matrimonium sine manu*.¹³³ Po skončení manželství byl manžel povinen ženě její majetek vrátit neporušený. Došlo-li k tomu, že manžel neprojevil vůli vrátit majetek zpět své manželce, měla manželka oprávnění podat na svého manžela *rei vindicatio*¹³⁴, aby byl manželce jejím manželem majetek vydán.¹³⁵

2.2.5.3 Darování mezi manželi

Darování mezi manželi mohlo probíhat trojím způsobem - darováním před manželstvím (*donatio ante nuptias*), darováním pro případ manželství (*donatio propter nuptias*) a darováním mezi manželi v době trvání manželství. Darování před vznikem manželství římské právo chápalo jako zásnubní dar. Pokud by manželství nevzniklo, bylo možné zásnubní dar snoubencem nebo snoubenkou žádat zpět. Darování pro případ manželství byl podobný institutu věna.¹³⁶ Snoubenec ho dával své snoubence (fakticky ho měl v držení stále muž) pro případ, že by manžel po uzavření manželství zemřel, nebo že by se manžel chtěl rozvést. Tím by tento dar připadl jeho manželce. Jestliže by však jeho manželka zemřela, nebo by se chtěla rozvést, tak by dar zůstal nadále v držení manžela a ženě by zanikla všechna práva na tento dar.¹³⁷ Darování v době trvání manželství bylo zakázáno, byly ale

.....
¹³³ **Arndts, Karl Ludwig a Spáčil, Jiří, ed.** *Učební kniha pandekt. Třetí díl, kniha čtvrtá a pátá, O poměrech rodinných a o dědictví.* Praha: Wolters Kluwer, 2010. 323 s. ISBN 978-80-7357-517-5. s. 40-41.

¹³⁴ *Rei vindicatio* byla žaloba na vymožení věci proti neprávem držícímu nevladníkovi na uznání žalobcova vlastnického práva a na vydání věci, či na případnou peněžitou náhradu.
Bartošek, Milan. *Encyklopedie římského práva.* Praha: Akademie věd České republiky, 1994. 471 s. ISBN 80-200-0243-X. s. 236.

¹³⁵ **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 350 s. ISBN 978-80-7380-566-1. s. 93.

¹³⁶ **Arndts, Karl Ludwig a Spáčil, Jiří, ed.** *Učební kniha pandekt. Třetí díl, kniha čtvrtá a pátá, O poměrech rodinných a o dědictví.* Praha: Wolters Kluwer, 2010. 323 s. ISBN 978-80-7357-517-5. s. 40-42.

¹³⁷ **Kincl, Jaromír a kol., a.** *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 143.

povoleny běžné dárky mezi manželi. Tím, že jakékoli darování mezi manželi římské právo uznávalo za neplatné, nepřecházelo vlastnické právo dárce na obdarovaného. Teprve v případě smrti dárce se dar přesunul do vlastnictví obdarovaného.¹³⁸

2.3 Mimomanželské vztahy

V římském státu žili nejen římsští svobodní občané, ale taktéž mezi nimi žili i otroci, cizinci a občané jiného společenského postavení. Těmto zákonem vymezeným osobám nebylo dovoleno uzavřít platné manželství podle *ius civile*.¹³⁹ V Římě žili i římsští svobodní občané, kteří nechtěli vytvářet platná římská manželství. Všechny tyto osoby mezi sebou chtěly vytvářet trvalá společenství, tudíž mezi nimi vznikal vztah nazývaný se konkubinát nebo kontubernium. Konkubinát byl vztah založený na sexuálním soužití muže a ženy, v němž žena byla nižšího společenského postavení. Kontubernium byl trvalý vztah mezi otroky nebo mezi osobou svobodnou a nesvobodnou.¹⁴⁰

2.3.1 Konkubinát

Konkubinát definovalo římské právo jako trvalý vztah mezi dospělými osobami opačného pohlaví římského původu. Zpravidla se jednalo o soužití dvou osob, které mělo charakter manželství – šlo tedy o vztah faktický, nikoliv právní.¹⁴¹ Tento vztah byl vytvářen z důvodu, že existovala nějaká zákonná překážka, kvůli které nemohl být uzavřen legitimní sňatek. V konkubinátu žili především muži vyššího společenského postavení se ženami nižšího původu (jelikož v římském státě nesměli uzavírat manželství muži se ženami z nižších společenských vrstev),

.....
¹³⁸ **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 350 s. ISBN 978-80-7380-566-1. s. 94.

¹³⁹ **Stará, Ivana.** *Rodina a její význam v římském právu.* Ostrava: KEY Publishing, 2013. 136 s. ISBN 978-80-7418-184-9. s. 74-75.

¹⁴⁰ **Blaho, Peter, Haramia, Ivan a Židlická, Michaela.** *Základy římského práva.* Bratislava: Vydavateľstvo MANZ a Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1997. 483 s. ISBN 80-85719-07-X. s. 71-72.

¹⁴¹ **Kincl, Jaromír a kol., a.** *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 138.

či vojáci, kteří se v době trvání jejich vojenské služby nesměli oženit s žádnou římskou občankou.¹⁴² V konkubinátu nesměla setrvávat žena, narozená jako svobodná římská občanka. Jestliže by v konkubinátu setrvávala, dopouštěla by se veřejného deliktu zvaného *sturpium*.¹⁴³

Konkubinát nepovažovalo římské právo za trestný čin pouze za předpokladu, že byla dodržena právem předepsaná pravidla. V konkubinátu nesměly setrvávat navzájem příbuzné osoby. Tento vztah nesměla založit vdaná žena, žena mající vyšší postavení než její protějšek, či žena ovdovělá.¹⁴⁴

Žena, která svolila ke konkubinátu, se nazývala konkubína. Konkubína neměla shodné postavení s prostitutkami, měla zpravidla postavení propuštěnky (v římském právu se jednalo o *manumissi* otroka). Konkubíny mohly mít se svými druhy i děti. Avšak na tyto děti římská společnost pohlížela jako na děti nemanželské, příbuzenské vztahy tyto děti nabývaly pouze ze strany matky (tedy pouze příbuzenství kongnátské), společenské postavení měly stejné, jako měla jejich matka v době porodu a zároveň takové děti nespádaly pod moc otcovskou. Děti vzniklé v tomto vztahu mohl jejich otec přijmout za vlastní prostřednictvím legitimace¹⁴⁵. Legitimované děti dostaly stejného společenského postavení, jako měl jejich otec v době jejich legitimace. Děti legitimací spadly pod moc otcovskou a jejich otci k nim vznikla alimentární povinnost.¹⁴⁶

2.3.2 Kontubernium

Kontubernium definovalo římské právo jako trvalý vztah mezi otrokem a otrokyní nebo svobodného člověka s otrokem. Zpravidla se jednalo o soužití dvou

.....
¹⁴² **Stará, Ivana.** *Rodina a její význam v římském právu.* Ostrava: KEY Publishing, 2013. 136 s. ISBN 978-80-7418-184-9. s. 74-75.

¹⁴³ **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl I. Obecné nauky.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 220 s. ISBN 978-80-7357-616-5. s. 163.

¹⁴⁴ **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 350 s. ISBN 978-80-7380-566-1. s. 94.

¹⁴⁵ Legitimací (*legitimatio*) změnilo dítě narozené z konkubinátu osobní stav. Tedy se svým souhlasem nabylo takové dítě právní postavení dítěte manželského.

Bartošek, Milan. *Encyklopedie římského práva.* Praha: Akademie věd České republiky, 1994. 471 s. ISBN 80-200-0243-X. s. 174.

¹⁴⁶ **Stará, Ivana.** *Rodina a její význam v římském právu.* Ostrava: KEY Publishing, 2013. 136 s. ISBN 978-80-7418-184-9. s. 74-76.

osob, které mělo charakter manželství – šlo tedy o vztah faktický, nikoliv právní.¹⁴⁷ Kontubernium fungovalo především na základě vůle pána daného otroka.¹⁴⁸

Z tohoto právního vztahu dvou osob mohly vznikat i děti, na které bylo pohlíženo jako na nemanželské a jejich společenské postavení nebylo vždy zcela jasně určováno podle společenského postavení matky v době porodu.¹⁴⁹ Podle Gaiových institucí se podle: „práva národů“ rodil z otrokyně a svobodného otroka a naopak, ze svobodné a otroka se rodil svobodný. Avšak existovaly zde i výjimky. První výjimka byla, že římská občanka, která souložila s cizím otrokem, mohla vytvořit s jeho pánem domluvu, že ona sama zůstane svobodná, ale porodí otroka. Tuto výjimku později císař Hadrian zrušil a to tak, že žena, která zůstala svobodnou, porodila vždy svobodné dítě. Druhá výjimka byla, že římský občan, který souložil se ženou (otrokyní), o níž si myslel, že je svobodná, mohly vzniknout děti mužského pohlaví jako osoby svobodné a děti ženského pohlaví měly připadnout tomu pánovi, kterému patřila matka (otrokyně). Tato výjimka byla taktéž později za císaře Vespasiana zrušena. A to tak, že děti obou pohlaví narozené z tohoto vztahu měly připadnout pánovi matce (otrokyně).¹⁵⁰

.....
¹⁴⁷ **Kincl, Jaromír a kol., a.** *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 135.

¹⁴⁸ **Stará, Ivana.** *Rodina a její význam v římském právu*. Ostrava: KEY Publishing, 2013. 136 s. ISBN 978-80-7418-184-9. s. 76.

¹⁴⁹ **Stará, Ivana.** *Rodina a její význam v římském právu*. Ostrava: KEY Publishing, 2013. 136 s. ISBN 978-80-7418-184-9. s. 76.

¹⁵⁰ **Kincl, Jaromír.** *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 326 s. ISBN 978-80-7380-054-3. s. 63.

3 Postavení ženy v dědickém římském právu

Dědické právo byl institut sloužící ke správě jmění zůstavitele a bylo postaveno na převodu majetkových práv ze zůstavitele na dědice. Dědictví obsahovalo jak veškerý majetek, tak ale i veškeré závazky zůstavitele. Římské dědické právo znalo dva způsoby dědění – ze závěti a ze zákona. V obou případech měla právo taktéž dědit žena. Ať už v postavení manželky, dcery nebo snachy.¹⁵¹ V rané době římské společnosti neměla dědická posloupnost primární účel rozdělení majetku zůstavitele, ale upravovala otázku, kdo bude po zemřelém *pater familias* zastávat rodinnou moc. Postupem času se v dědickém právu dostal do popředí účel rozdělení majetku zůstavitele, avšak zabezpečení rodinné moci stále zůstávalo jedním z nejdůležitějších myšlenek práva dědického.¹⁵²

Zároveň římské dědické právo znalo dva systémy převodů dědictví – sukcese singulární a sukcese universální. Při sukcesi singulární docházelo k převodu jednotlivých, konkrétních věcí (tzv. odkazů) náležejících do majetku zůstavitele. Závazky zůstavitele v tomto případě na dědice nepřecházely. Myšlenka přechodu závazků při sukcesi singulární se vyvíjela teprve postupem času. Při sukcesi univerzální docházelo k převodu jmění (majetku i dluhů) tak, že dědic zaujmul postavení zůstavitele a tzv. se stavěl na jeho místo a pokračoval v majetkoprávní osobnosti zůstavitele. Takovému univerzálnímu dědici právo umožňovalo rozhodnout se, zda dědictví jako celek přijme, či odmítne. Sukcese univerzální dovolovala mít i více dědiců než jednoho, tedy tzv. spoludědice. Spoludědicové nabyli pozůstalost jako jeden celek a každému z nich náležela *pars quota*¹⁵³.¹⁵⁴

.....
¹⁵¹ **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 356 s. ISBN 978-80-7357-616-5. s. 258-262.

¹⁵² **Šusta, Josef.** *Dějiny lidstva od pravěku k dnešku. Díl druhý: Římské imperium, jeho vznik a rozklad.* Praha: Melantrich, 1936. 694 s. s. 381-382.

¹⁵³ *Pars quota* bylo spoluvlastnictví, neboli vlastnictví několika osob ke stejné věci, každý spoluvlastník byl oprávněn hospodařit se svou ideální částí podle své vlastní vůle. Jestliže by se jednání jednoho ze spoluvlastníků týkalo celé věci, musel mít daný spoluvlastník souhlas všech ostatních spoluvlastníků, že s danou věcí může takto nakládat. Pro případ, že jeden ze spoluvlastníků ztratil své spoluvlastnické právo na věc a nenastoupil za něho jiný spoluvlastník (např. dědic), jeho podíl se stal podílem ostatních spoluvlastníků.

Bartošek, Milan. *Encyklopedie římského práva.* Praha: Akademie věd České republiky, 1994. 471 s. ISBN 80-200-0243-X. s. 68.

¹⁵⁴ **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 356 s. ISBN 978-80-7357-616-5. s. 258-262.

3.1 Testamentární posloupnost

Testamentární posloupnost římské právo považovalo při převodu dědických práv za přednostní. Podle římského práva měla vždy, za každých podmínek přednost platná závěť, ve které byla určena vůle zůstavitelova.¹⁵⁵ Platnou závěť mohli uzavřít pouze římsští občané a Latini, kteří museli mít v době zřízení závěti právní způsobilost k jejímu uzavření, a tu si museli uchovat až do jejich smrti. Jinak se testament stal až na konkrétní výjimky neplatným: závěť se nestala neplatnou, jestliže se osoba stala po zřízení duševně chorou, marnotratníkem, oněmí nebo ohluchne. V takovém případě bude závěť stále platná.¹⁵⁶ Dalšími osobami, které mohly zřídit závěť a zároveň byly římskými občany či Latiny, ale neměly plnou právní způsobilost ke zřízení závěti, byli synové, ženy jako manželky, dcery či snachy v postavení osob *alieni iuris* a státní otroci. Ženy v postavení osob *sui iuris* byly oprávněny zřídit závěť pouze se souhlasem svého poručníka, tzv. *tutore auctione*. Zřídit závěť mohly ženy *sui iuris* po dovršení dvanácti let věku. Synové, kteří byli podřízeni otcovské moci, mohli zřídit závěť pouze týkající se *peculium castrense*, *peculium quasi castrense*. Státním otrokům římské právo umožňovalo zřídit závěť týkající se pouze poloviny jim svěřeného majetku.¹⁵⁷

3.1.1 Vznik testamentu

Testament neboli závěť byl jednostranný právní akt, ve kterém zůstavitel jmenoval jednu nebo více osob za své dědice. Platnou závěť mohli uzavřít pouze římsští občané a Latini a ti museli mít v době zřízení závěti právní způsobilost k jejímu uzavření, kterou si museli uchovat až do jejich smrti. Jinak se testament stal až na konkrétní výjimky neplatným: závěť se později nestala neplatnou, jestliže se osoba stala po zřízení duševně chorou, marnotratníkem, oněměla nebo ohluchla. V takovém případě závěť byla stále platná.¹⁵⁸ Dalšími osobami, které mohly zřídit

.....
¹⁵⁵ Kincl, Jaromír a kol., a. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 266.

¹⁵⁶ Sommer, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 356 s. ISBN 978-80-7357-616-5. s. 262.

¹⁵⁷ Skřejpek, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 350 s. ISBN 978-80-7380-566-1. s. 228-229.

¹⁵⁸ Sommer, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 356 s. ISBN 978-80-7357-616-5. s. 262.

závěť a zároveň byly římskými občany či Latiny, ale neměly plnou právní způsobilost ke zřízení závěti, byli synové, ženy jako manželky, dcery či snachy v postavení osob *alieni iuris* a státní otroci.¹⁵⁹ V počátcích římského státu ženy de facto ani neměly majetek, který by mohl být předmětem jejich dědictví, jelikož veškeré věno při uzavření manželství se dostávalo do moci jejich manžela. Postupem času se i ženy stávaly osobami *sui iuris* a císař Hadrián ustanovil ve svých reformách, že každá svobodná žena má právo vlastnit majetek a tím i pro svůj majetek zřizovat testament a v něm určit svého dědice.¹⁶⁰ Ženy v postavení osob *sui iuris* byly oprávněny zřídit závěť pouze se souhlasem svého tutora, tzv. *tutore auctore*, který dohlížel na veškeré její právní jednání závažnější formy. Mezi tyto závažnější formy jednání se řadilo i zřízení testamentu. Ženy v postavení osob *sui iuris* mohly zřizovat testament teprve testamentem mancipačním. Vestálky byly oprávněny zřizovat závěť i bez tutora.¹⁶¹ Synové, kteří byli podřízeni otcovské moci, mohli sepsat závěť pouze týkající se *peculium castrense*, *peculium quasi castrense*. Státním otrokům římské právo umožňovalo, zřídit závěť pouze týkající se poloviny jim svěřeného majetku.¹⁶²

Závěť byla platná, pouze bylo-li v ní ustanovení obsahující dědice. Toto pravidlo se stalo platným, jelikož testament mohl obsahovat i různá nařízení pro případ smrti zůstavitele, jako byly například odkazy, *manumisse*, jmenování poručníka, či ustanovení o výchově synů a dcer. Právě tato nařízení se stala platnými v tom případě, že závěť obsahovala ustanovení o dědici nebo dědicích, a jestliže právě toto ustanovení o dědici bylo platné.¹⁶³ Zůstavitel mohl závěť měnit až do své smrti podle své vlastní vůle.¹⁶⁴ Proto, aby byl testament platný, bylo nutné, aby zůstavitel v době zřízení závěti byl právně způsobilý zřídit svou poslední vůli v podobě závěti,

.....

¹⁵⁹ **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a systém soukromého práva římského. Díl III.* Praha: Nakladatelství J. Otto, 1922. 206 s. s. 14-16.

¹⁶⁰ **Lichtenberger, Peter.** *Gesellschaft Frauenrecht. Imperium-romanum.com.* [Online] [Citace: 11. Únor 2019.]

¹⁶¹ **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a systém soukromého práva římského. Díl III.* Praha: Nakladatelství J. Otto, 1922. 206 s. s. 14-16.

¹⁶² **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň : Aleš Čeněk, 2016. 350 s. ISBN 978-80-7380-566-1. s.228-229.

¹⁶³ **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a systém soukromého práva římského. Díl III.* Praha: Nakladatelství J. Otto, 1922. 206 s. s. 3-14.

¹⁶⁴ **Blaho, Peter, Haramia, Ivan a Židlická, Michaela.** *Základy římského práva.* Bratislava: Vydavateľstvo MANZ a Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1997. 483 s. ISBN 80-85719-07-X. s. 144.

aby si sám zůstavitel uvědomoval svou způsobilost závět' zhotovit, aby závět' obsahovala předepsanou právní formu a zároveň, aby závět' obsahovala ustanovení o dědici, jež podle římského práva měl právní způsobilost stát se takovým dědicem (například dědicem se podle římského práva nemohla stát osoba, která zapříčinila smrt zůstavitele nebo úmyslně znehodnotila závět').¹⁶⁵ Právní způsobilost stát se dědicem nevznikla osobám, které nežily ve svazku manželském, zčásti také osobám, které sice žily ve svazku manželském, ale neměly žádné potomky a také ženám, které vedly neřestný život.¹⁶⁶ V poklasickém právu nebylo možné ustanovit vdovy jako dědice, jestliže nedodržely roční smutek. Stejně tak se nesměly stát dědici vdovy, jestliže byly jmenovány jako poručnice svých dětí a vdaly se opět dříve, než požádaly o jmenování nového poručníka svých dětí a než novému poručníkovi svých dětí složily jejich jmění.¹⁶⁷

Dědickou způsobilost žen omezoval zákon *Lex Voconia*. Tento zákon ustanovil, že zůstavitel, který se řadil mezi občany první majetkové třídy, nesměl za svého dědice stanovit ženu. Tento zákonný příkaz mohl zůstavitel v testamentu z části obejít tím, že v odkazu určil maximálně polovinu svého majetku ženě. Avšak touto ženou se mohla stát podle *Lex Voconia* pouze zůstavitelova agnátská dcera nebo sestra. Zákon *Lex Voconia* v 1. stol. po Kr. zanikl a tím zanikl i tento příkaz ohledně omezení žen jako dědiců.¹⁶⁸

3.1.1.1 Druhy testamentů

V římském právu existovalo několik druhů závětí. Každý druh závětí měl své zákonem předepsané obsahové i formální náležitosti, které musely být dodrženy, jinak by se závět' stala neplatnou. Závětí se dělily na testamenty soukromé

.....
¹⁶⁵ **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a systém soukromého práva římského. Díl III.* Praha: Nakladatelství J. Otto, 1922. 206 s. s. 13-14.

¹⁶⁶ **Blaho, Peter, Haramia, Ivan a Židlická, Michaela.** *Základy římského práva.* Bratislava: Vydavateľstvo MANZ a Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1997. 483 s. ISBN 80-85719-07-X. s. 145.

¹⁶⁷ **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a systém soukromého práva římského. Díl III.* Praha: Nakladatelství J. Otto, 1922. 206 s. s. 29.

¹⁶⁸ **Blaho, Peter a Skřejpek, Michal.** *Iustiniani Institutiones = Justiniánské instituce.* Praha: Karolinum, 2010. 411 s. ISBN 978-80-246-1749-7. s. 187.; **Blaho, Peter, Haramia, Ivan a Židlická, Michaela.** *Základy římského práva.* Bratislava: Vydavateľstvo MANZ a Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1997. 483 s. ISBN 80-85719-07-X. s. 144.

a veřejné. Veřejné se vyznačovaly zřízením ve spolupráci se státním orgánem. Římské právo dělilo testamenty na řádné a mimořádné. Řádné, neboli klasické závěti musely obsahovat základní formu, aby dosáhly své platnosti. Ovšem mimořádné testamenty se vyznačovaly právem splnit méně obecných formalit a naopak povinností splnit více formalit, které byly nad rámec obecných formalit. Tímto se rozlišovaly mimořádné testamenty na privilegované a na závěti se zpřísněným režimem. Závěti mohly být vytvořeny dvěma formami, a to ústně nebo písemně. Písemné se dále dělily na závěti psané rukou zůstavitele a na závěti, které zůstavitel diktoval písaři.¹⁶⁹

V římském právu existovalo několik forem testamentů, které se postupem času vyvíjely, mohlo dojít k jejich zániku, nebo došlo k jejich reformě, čímž se jednak prodloužila jejich platnost a jednak došlo k přizpůsobení vývoji společnosti a myšlení v římském právu. Ženy jako zůstavitel neměly právo zřizovat dva nejstarší typy testamentu – *testamentum comitiis calatis* a *testamentum in procintu*. Bylo to dáno především tím, že ženy v nejstarších dobách římského práva byly podřízeny pod *manus* a byly v postavení osob *alieni iuris*. A právě osoby *alieni iuris* neměly právo zřizovat testament. Postupem času trvání římského státu se ženy stávaly osobami *sui iuris*, které měly svého tutora, tzv. *tutore auctore*, který dohlížel na veškeré její právní jednání závažnější formy. Mezi tyto závažnější formy jednání se řadilo i zřízení testamentu. Ženy v postavení osob *sui iuris* mohly od doby uznání testamentu mancipačního zřizovat závěti, avšak pouze za přítomnosti jejich poručníka. Vestálky byly oprávněny zřizovat závěť i bez poručníka.¹⁷⁰

Přestože římské právo dovolovalo některým ženám zříditi závěť, nesměly se však stát svědky při zřizování závěti.¹⁷¹

Jednotlivé typy závětí se dělí do pěti základních skupin, podle doby, ve které se dané závěti zřizovaly.¹⁷²

.....
¹⁶⁹ **Blaho, Peter, Haramia, Ivan a Židlická, Michaela.** *Základy římského práva.* Bratislava: Vydavateľstvo MANZ a Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1997. 483 s. ISBN 80-85719-07-X. s. 145-147.

¹⁷⁰ **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a systém soukromého práva římského. Díl III.* Praha: Nakladatelství J. Otto, 1922. 206 s. s. 14-16.

¹⁷¹ **Blaho, Peter a Skřejpek, Michal.** *Iustiniani Institutiones = Justiniánské instituce.* Praha: Karolinum, 2010. 411 s. ISBN 978-80-246-1749-7. s. 137.

¹⁷² **Vančura, Josef.** *Úvod do studia soukromého práva římského. Díl I. Díl II.* Praha: J. Vančura, 1923. 569 s. s. 445-450.; **Blaho, Peter, Haramia, Ivan a Židlická, Michaela.** *Základy římského práva.* Bratislava: Vydavateľstvo MANZ a Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1997. 483 s. ISBN 80-85719-07-X. s. 145-147.

1. ***Testamentum comitiis calatis*** – tuto závěť uzavíral zůstavitel v době archaické, v římském právu je označována za nejstarší závěť. Tato závěť měla veřejnoprávní charakter a zůstavitel ji uzavíral před lidovým shromážděním, které bylo předvoláno jako shromáždění kuriátní. Shromáždění kuriátní svolávali pontifikové dvakrát do roka. Tento testament byl nazývaný jako adopční testament a jeho podstatou byla *adrogatio*. Tedy podřízení se jednoho otce rodiny druhému otci rodiny, a to z toho důvodu, aby se zřídil zákonný dědic. *Testamentum comitiis calatis* byl podobný ***testamentum in procintu*** – tento testament měli právo uzavírat pouze vojáci za dob válečného tažení. Nebyla to závěť v pravém slova smyslu, jelikož voják mohl odkázat pouze své zbraně a cenné věci vojáka. Oba tyto testaments neměly zákonem stanovené formální požadavky, tyto testaments se vyjadřovaly ústně před svolanými svědky.
2. ***Testamentum per aes et libram*** – počátky tohoto testamentu se datují od 2. stol. př. n. l. Zřizoval se prostřednictvím kovu a vahami, čili formou obrazného prodeje nazývaným *mancipatio*. Zůstavitel *mancipací* převedl svůj majetek na osobu (tzv. kupce), které důvěřoval. Tento kupec po smrti zůstavitele vykonal jeho přání z testamentu a veškeré rodinné jmění odevzdal dědicům zůstavitele, kterým náležel. Kupec rodinného jmění zůstavitele fungoval jako zprostředkovatel zůstavitelovi poslední vůle. Na kupce byl tedy převeden zůstavitelem pouze testament, který měl povinnost po smrti zůstavitele vykonal. *Testamentum per aes at libram* směl zůstavitel zřizovat dvojí formou – ústně nebo písemně. Při ústním zřízení musel zůstavitel vyslovit svou závěť před lidovým shromážděním, takto mohl učinit, jakmile byl proveden tzv. prodej rodinného jmění kupci. Závěť musela být prohlášena nahlas, zřetelně a museli být zůstavitelem vysloveni jeho dědicové. Při písemné formě sepsal svou závěť, kterou po jejím dokončení byl povinen předložit sedmi přítomným svědkům – pěti svědkům, jednomu vážnému a jednomu kupci rodinného jmění. Přítomní svědci listinu obdařili svými jmény a pečetěmi. Zůstavitel nemusel svědky seznamovat s obsahem své závěti. Stačilo ujištění, že právě tato závěť je svobodnou vůlí zůstavitele. *Testamentum per aes at libram* měla právo zřizovat žena v postavení osoby *sui iuris* za přítomnosti *tutore auctore*, který musel souhlasit s její poslední vůlí. Vestálky mohly zřídít testament bez tutora.

3. **Prétorský testament** – už podle názvu je zřejmé, že tento testament se začal objevovat v právu prétorském. Testamenty se začaly užívat převážně formou písemnou. Zřizovatel sepsal svou poslední vůli na listinu, která sloužila jako závěť. Tuto listinu poté předložil sedmi svědkům (pět svědků, jeden vážný a kupec), kteří ji opatřili svými jmény a pečetěmi. Dědici, který předložil tuto listinu, udělil prétor držbu na základě této listiny neboli *bonorum possessio secundum tabulas*. V počátcích svého fungování tato držba byla označována jako držba věcně nepodložená a dědic v ní označen, se neúspěšně mohl bránit proti intestátnímu dědici, který měl na majetek zůstavitele právo, podle zákonné posloupnosti. Tuto nepřehlednou a zavádějící situaci testamentu objasnil až reskript císaře Antonina Pia. Dědici, který předložil před prétora testament, prétor udělil držbu, která byla označena jako držba věcně podložená a intestátnímu dědici v tu chvíli zaniklo právo na dědictví.

Prétorský testament měla právo zřizovat žena v postavení osoby *sui iuris* za přítomnosti *tutore auctore*. Vestálky mohly zřídit závěť bez poručníka. Prétor uděloval držbu neboli *bonorum possessio secundum tabulas* i na základě testamentu, který zřídila žena jakožto zůstavitel bez souhlasu svého poručníka. I přestože tato závěť byla sepsána proti intestátním dědicům ženy podle práva civilního.

4. **Nepravidelné testamenty** – pro vznik tzv. nepravidelných testamentů vedly určité životní situace, pro které bylo nutné uzákonit tyto mimořádné testamenty. Mimořádnost testamentů byla obsažena v jejich formě. Některé testamenty měly zpřísněnou formu a jiné zase méně náročnou. I v těchto případech měla právo zřídit testament žena, jakožto osoba *sui iuris*. Zpřísněné náležitosti musel obsahovat **testament slepcův**. Proto, aby byl slepcův testament uznán platným, bylo římským právem vyžadován kromě sedmi svědků i svědek osmý nebo notář. Jeden ze svědků měl povinnost před ostatními svědky a zůstavitelem závěť nahlas přečíst a poté tuto listinu mohli všichni svědci označit svými jmény a pečetěmi. Podobně se postupovalo u osob negramotných nebo neschopných svého podpisu. V privilegovaných testamentech se od některých náležitostí upustilo. Bylo tak učiněno z mimořádných událostí, při kterých by zůstavitel nebyl schopen splnit běžné náležitosti, aby tak splnil

základní formu testamentu. Za privilegované testamety byly uznány čtyři testamety:

- *Testamentum pestis tempore conditum* – tzv. testament morový. Nebylo zde nutné, aby svědci podepsali testamentární listinu současně, stačilo, aby ji podepsali postupně.
- *Testamentum ruri conditum* – u testamentu pořizovaném na venkově postačilo pět svědků. Bylo možné, že tito svědci byli negramotní. Podpis za negramotnou osobu, která neuměla psát, mohl učinit její spolusvědék. Avšak bylo nutné, aby všichni svědci byly seznámeni s obsahem listiny a po smrti zůstavitele museli všichni svědci vůli zůstavitele potvrdit.
- *Testamentum parentum inter liberos* – tuto závěť pořizoval zůstavitel pouze ve prospěch svých přímých potomků. Při tomto testamentu nemuseli být přítomni žádní svědci. Byla zde však povinnost dodržet formu. Zůstavitel závěť musel napsat vlastní rukou, označit datem jejího vzniku, jména svých dětí a určit každému svému dítěti jeho podíl. Ovšem ne pouze číslovkou, ale slovy. Pokud by v testamentární listině byla označena i jiná osoba než zůstavitelům potomek, byla taková listina neplatná.

5. **Pozdní doba poklasická** - pozdní doba poklasická umožnila rozšířit písemné formy testamentů. I v těchto případech měla právo zřídit testament žena jakožto osoba sui iuris. Forem, které se vyvinuly v tomto období, bylo několik:

- *Testamentum imperfectum* – závěť zřízená zůstavitelem ve prospěch svého zákonného dědice. Na tento testament bylo kladeno římským právem méně formálních požadavků než na klasickou římskou závěť, například při zřizování nemuselo být přítomno všech sedm svědků.
- *Testamentum holographum* – v tomto případě sepisoval zůstavitel svou závěť vlastní rukou a nebyl nutný žádný svědek.
- *Testamentum allographum* – tuto závěť sepisovala pro zůstavitele jiná osoba. Zůstavitel diktoval písaři svou poslední vůli.
- *Testamentum apud acta conditum* – tento testament se zřizoval před soudem nebo obecním orgánem, a to zápisem do úředního protokolu.

- *Testamentum iudici oblatum* - v tomto případě zůstavitel zřídil závěť podle vlastní vůle a poslal ho s žádostí o jeho uložení císaři nebo veřejnému archivu.

3.1.1.2 Nepominutelný dědic

Zákon XII. desek umožňoval zůstaviteli, aby si vybral jakéhokoli dědice. V dřívějších dobách bylo tedy možné, že zůstavitel určil jednu osobu za svého dědice, která nemusela být ani jemu osobou blízkou. Zůstavitelovy nejbližší osoby mohly být v raných dobách římského státu opomenuty v závěti. Vývojem času začaly vznikat názory, že osoby zůstavitelovi blízké (manželka, dcery, synové) nesmí být v závěti opomenuty a vznikl tak pojem nepominutelný dědic.

Nepominutelný dědic musel být v testamentu jmenovitě označen a výslovně uveden dědicem – podle civilního práva stačilo, aby se nepominutelný dědic stal dědicem alespoň nepatrné části dědictví; a v případě, že nebyl uveden jako dědic, tak muselo být výslovně uvedeno jeho vydědění z pozůstalosti. Za dob činnosti přetora dostal nepominutelný dědic zákonné právo na povinný podíl ve výši $\frac{1}{4}$ hodnoty dědictví, jehož výši by dědic získal v posloupnosti intestátní. Avšak i v tomto případě mohl zůstavitel dědice vydědit.¹⁷³ Podle civilního práva stačilo, aby nepominutelní dědicové, kteří byli zůstavitelem v testamentu vydědění, mohli být vydědění tzv. mezi ostatními. Avšak podle přetorského práva bylo přetorem nařízeno, že všichni synové, vnuci i pravnuci museli být v testamentu vydědění jmenovitě. Podle nařízení přetora dcery, vnučky i pravnučky stačilo vydědit mezi ostatními. Takto vydědění musí být i děti narozené po zřízení závěti.¹⁷⁴ Do justiniánských reforem se nemusel v závěti uvádět důvod vydědění nepominutelného dědice, ale císař Justinián svými reformami zavedl zákonem taxativně vyjmenované důvody, pro které zůstavitel měl právo vydědit svého zákonného dědice. Určitý důvod musel zůstavitel v závěti uvést (např. nemravný život, ohrožování života zůstavitele zákonným dědicem, nevděčné chování vůči zůstaviteli, aj.)

.....
¹⁷³ **Blaho, Peter, Haramia, Ivan a Židlická, Michaela.** *Základy římského práva.* Bratislava: Vydavateľstvo MANZ a Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1997. 483 s. ISBN 80-85719-07-X. s. 147.

¹⁷⁴ **Kinl, Jaromír.** *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 326 s. ISBN 978-80-7380-054-3. s. 129.

Nastala-li situace, že nepominutelný dědic nebyl v závěti zmíněn, měl právo podat zvláštní stížnost u soudu, tzv. *hereditatis petitio*.¹⁷⁵

3.1.1.3 Dědická substituce

V římském právu existovaly zvláštní případy pro ustanovení náhradního dědice (ať už mužského či ženského dědice), nazývané se substituce. Tyto substituce byly možností ustanovit náhradního dědice pro případ, že by dříve ustanovený dědic dědictví nenabyl. Římské právo znalo tři druhy substitucí – substituce obecná (vulgární), substituce pupilární a substituce *quasipupilární*.¹⁷⁶

V substituci obecné (vulgární) zůstavitel ustanovil několik dědiců různého stupně. Bylo tak učiněno pro případ, že by se osoba, kterou stanovil svým dědicem, se dědicem nestala. V případě, že by se dědicem osoba dříve ustanovená nestala, nastoupil za ni druhý (náhradní) dědic. Za druhého dědice mohl nastoupit třetí dědic, atd. Počet náhradníků byl neomezený. *Substitutus* (zástupce) nastoupil za dědice v případě, že dědic nemohl nabýt dědictví (například proto, že zemřel dříve, než dědictví nabyl, dědic nebyl způsobilý nabýt dědictví, nebo také proto, že dědic byl impotentní, aj.), nebo že dědictví odmítl.¹⁷⁷

Substituci *pupilární* měl pravomoc udělit pouze otec nedospělého syna nebo dcery, a to pro případ, že by syn nebo dcera jako dědici zemřeli před dosažením své zletilosti a nebyli by právně způsobilí pořídit svou závěť. Touto substitucí tedy nařídil otec svému nedospělému dítěti dědice (tzv. *pupilárního* substituta), pro případ, že by dítě zemřelo před dosažením zletilosti.¹⁷⁸ Otec mohl své dítě, jako nepominutelného dědice, ve své závěti vydědit. V takovém případě nemohla být uskutečněna substituce pupilární, protože právě ta byla pro svůj vznik vázána na výslovné určení dítěte dědicem. Substituce *pupilární* zanikla pro několik možných situací – zemřelo-li dítě před smrtí jeho otce; vystoupil-li syn nebo dcera za života

.....
¹⁷⁵ **Blaho, Peter, Haramia, Ivan a Židlická, Michaela.** *Základy římského práva.* Bratislava: Vydavateľstvo MANZ a Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1997. 483 s. ISBN 80-85719-07-X. s. 147.

¹⁷⁶ **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a systém soukromého práva římského. Díl III.* Praha: Nakladatelství J. Otto, 1922. 206 s. s. 36-41.

¹⁷⁷ **Kincl, Jaromír.** *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 326 s. ISBN 978-80-7380-054-3. s. 143.; **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a systém soukromého práva římského. Díl III.* Praha: Nakladatelství J. Otto, 1922. 206 s. s. 36-37.

¹⁷⁸ **Schulz, Fritz.** *Principien des römischen rechts.* München und Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1934. 188 s. s. 106.

otce z jeho moci; stalo-li se dítě dospělým nebo se dostalo k hranici věku blízké dospělosti; dostalo-li se smrtí svého otce pod moc jiné osoby; nebo došlo-li k osvojení syna nebo dcery po smrti otce, *pupillární* substitut měl oprávnění žádat vydání jmění, které by náleželo poručenci bez osvojení.¹⁷⁹

Substituci *quasipupillární* mohl povolit zřídít vladař otci, který měl dospělého syna nebo dceru, kteří nebyli právně způsobilé pro svou choromyslnost zřizovat závěť a ustanovovat své dědice. Otec svému choromyslnému synovi nebo dceři mohl jmenovat jeho dědice, pro případ, že by choromyslný syn nebo dcera zemřeli. Pokud neměl choromyslný potomek své vlastní děti, které mohly být jmenovány dědici, mohli být takto jmenováni potomci zřizovatele substituce (tedy bratři či sestry choromyslného dítěte). A jestliže nebylo ani takových případných dědiců, mohl zřizovatel ustanovit dědicem kohokoli jiného. Substituce *quasipupillární* zanikla nabytím právní způsobilosti choromyslného dítěte. Ten poté byl způsobilý zřídít závěť a učinit vlastní právní rozhodnutí o svém dědici.¹⁸⁰

3.1.2 Zánik testamentu

Římské právo posuzovalo zánik testamentu z několika hledisek – zrušením a neplatností. Testament mohl být zrušen z vůle zůstavitele (tzv. *testamentum ruptum*) či na základě jiných příčin bez vůle zůstavitele, kvůli kterým docházelo ke zrušení testamentu. Testament se stal neplatným již při svém vzniku pro formální nedostatky, nebo v případě, že testament byl tzv. nespravedlivý. Nespravedlivým se stal, jestliže v testamentu zůstavitel neoznačil svého syna jakožto nepominutelného dědice.¹⁸¹

Podle starého civilního práva vytvořenou, platnou závěť mohl zůstavitel podle své vlastní vůle kdykoli zrušit, a to takovým způsobem, že zřídil novou, platnou závěť. Starší závěť byla nahrazena novější, platnou závětí i v případě, že starší závěť obsahovala tzv. derogací klauzuli, kterou zůstavitel prohlašoval, že později

.....
¹⁷⁹ Arndts, Karl Ludwig a Spáčil, Jiří, ed. *Učební kniha pandekt. Třetí díl, kniha čtvrtá a pátá, O poměrech rodinných a o dědictví.* Praha: Wolters Kluwer, 2010. 323 s. ISBN 978-80-7357-517-5. s. 162-165.

¹⁸⁰ Arndts, Karl Ludwig a Spáčil, Jiří, ed. *Učební kniha pandekt. Třetí díl, kniha čtvrtá a pátá, O poměrech rodinných a o dědictví.* Praha: Wolters Kluwer, 2010. 323 s. ISBN 978-80-7357-517-5. s. 165.

¹⁸¹ Kincl, Jaromír a kol., a. *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 287.

jím vytvořená závěť nemohla nabýt platnosti.¹⁸² „Zvláštním důvodem zrušujícím testament byla v římském právu skutečnost, jestliže se po jeho zřízení narodil nový nepominutelný dědic. Stejně účinky měla adopce, nebo sňatek zakládající přísné manželství.“¹⁸³ Civilní závěti vzniklé prostřednictvím mancipace nebylo možné zrušit prostřednictvím vzniku nového testamentu. Testament vzniklý pomocí mancipačního obřadu platil do té doby, dokud se mohl dokázat jeho průběh. Závěť podle prétorského práva nebylo možné předchozím způsobem zrušit, tedy nahradit dřívější závěť závětí novější. Zrušení testamentu bylo v prétorském právu jednodušší – stačilo, aby zůstavitel závěť úmyslně zničil roztrháním, porušením pečetních motouzů nebo pečetí, apod. Tento postup zničení testamentu byl až příliš jednoduchý a někdy se stalo, že došlo k zničení testamentu omylem. Takto zničený testament se musel znovu zapečetit před sedmi svědky (opět mezi svědky nesměla být žena). Zničením se tedy v římském právu chápalo jakékoli otevření závěti, a z toho důvodu začal být praktikován úřední obřad při otvírání testamentů. V justiniánském právu se začalo uznávat každé otevření testamentu, které se neuskutečňovalo úředním obřadem otvírání závětí. Začalo platit pravidlo, že za zrušené bylo považováno vše, co zůstavitel chtěl skutečně v testamentu zrušit. Díky justiniánskému právu stačilo závěť zrušit přímým odvoláním testamentu před úředníkem a třemi svědky, jestliže uplynulo deset let od zřízení závěti zůstavitelem.¹⁸⁴

Testament (tzv. *testamentum irritum*), který byl sice platně zřízen, mohl být zrušen i bez vůle zůstavitele, jestliže zůstavitel utrpěl snížení právní postavení. Pokud by se stalo, že zůstavitel by ještě před svou smrtí opět dosáhl svého právního postavení, musel projevit svou vůli, že testament zřízený před jeho kapitisdeminucí měl opět platit. Testament (tzv. *testamentum destitutum*), který byl taktéž platně zřízen a zrušen i bez vůle zůstavitele, jestliže dědicové označení v testamentu se

.....

¹⁸² **Arndts, Karl Ludwig a Spáčil, Jiří, ed.** *Učební kniha pandekt. Třetí díl, kniha čtvrtá a pátá, O poměrech rodinných a o dědictví.* Praha: Wolters Kluwer, 2010. 323 s. ISBN 978-80-7357-517-5. s. 167-170.

¹⁸³ **Blaho, Peter, Haramia, Ivan a Židlická, Michaela.** *Základy římského práva.* Bratislava: Vydavateľstvo MANZ a Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1997. 483 s. ISBN 80-85719-07-X. s. 148.

¹⁸⁴ **Salák, Pavel.** *Ius civile, ius gentium, císařské právo a zrušení testamentu.* *Časopis pro právní vědu a praxi.* [Online] 2013. [Citace: 19. Únor 2019.] <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/5696>.

dědici nestali. A to tím, že nechtěli být dědici, nebo že zemřeli dříve než zůstavitel, nebo že nesplnili podmínky, které jim byly závětí uloženy.¹⁸⁵

3.1.3 Dědické žaloby

Proto, aby mohl oprávněný dědic podat žalobu, bylo nutné vědět, zda se jednalo o dědice podle práva civilního nebo prétorského.¹⁸⁶

Podle civilního práva mohl podat dědic mužského i ženského pohlaví žalobu *hereditatis petitio*, kterou se domáhal vydání věci nebo peněz z pozůstalosti, jelikož sám sebe považoval za dědice nebo z jiného vážného důvodu. Žalovanou se stala osoba, která měla danou věc nebo peníze v držení. Jestliže žalovaná osoba mající v držení věc, spor prohrála, bylo důležité, zda věc držela v dobré víře či nikoli. Pokud věc držela v dobré víře, byla povinna vrátit vše, co z pozůstalosti nabyla, včetně nespotřebovaných plodů. V případě, že osoba danou věc prodala, byla povinna vrátit i peníze, které získala prodejem věci. Pokud nedržela věc v dobré víře, byla povinna vrátit vše, co z pozůstalosti nabyla, včetně plodů nespotřebovaných i spotřebovaných. Jestliže žalovaná osoba mající v držení peníze, spor prohrála, musela vrátit všechny peníze, které pozůstalostí získala.¹⁸⁷

Podle prétorského práva mohl podat dědic mužského i ženského pohlaví žalobu *interdictum quorum bonorum*, čímž se domáhal vydání věci z pozůstalosti po osobě, která věc měla v držení. Dědic, který měl držbu věcně podloženou, vyhrál spor i proti civilnímu dědici.¹⁸⁸

3.2 Intestátní posloupnost

Intestátní posloupnost nastupovala podle římského práva teprve poté, když osoba zemřela bez závětí, či ji za svého života nepořídila, nebo ji za svého života

.....
¹⁸⁵ **Arndts, Karl Ludwig a Spáčil, Jiří, ed.** *Učební kniha pandekt. Třetí díl, kniha čtvrtá a pátá, O poměrech rodinných a o dědictví.* Praha: Wolters Kluwer, 2010. 323 s. ISBN 978-80-7357-517-5. s. 170-171.

¹⁸⁶ **Vančura, Josef.** *Úvod do studia soukromého práva římského. Díl I. Díl II.* Praha: J. Vančura, 1923. 569 s. s. 507-511.

¹⁸⁷ **Vančura, Josef.** *Úvod do studia soukromého práva římského. Díl I. Díl II.* Praha: J. Vančura, 1923. 569 s. s. 507-511.

¹⁸⁸ **Vančura, Josef.** *Úvod do studia soukromého práva římského. Díl I. Díl II.* Praha: J. Vančura, 1923. 569 s. s. 511.

pořídila, avšak ji zřídila jako neplatnou, anebo se za života zřizovatele stala neplatnou.¹⁸⁹

Osoby, které byly oprávněné ze zákona zdědit majetek po zůstaviteli, musely být způsobilými nabýt majetek, a to až do doby nabytí dědictví. Intestátním dědicem se mohl stát pouze římský občan, kterým mohl být podle římského práva i *nasciturus*. Podmínkou bylo, aby *nasciturus* existoval již v době smrti zůstavitele, ať už se jednalo o pohlaví mužské nebo ženské. I touto podmínkou se zakládal příbuzenský poměr mezi zemřelým a dědicem. Příbuzenský poměr musel být mezi zemřelým a jeho dědicem již v době smrti zůstavitele.¹⁹⁰

Nezpůsobilými dědici se určité osoby staly ze zákona, nebo se takovými mohly stát i osoby, které způsobilými byly, ale porušením předem stanovené podmínky, se staly nezpůsobilými. Ze zákona byly nezpůsobilými stát se dědici otroci; křesťané, kteří se vzdali své víry, tzv. odpadlíci, *peregrini*, někteří vyznavači jiných náboženských učení než bylo křesťanství a děti velezrádců. Vestálky byly oprávněné dědit z testamentu i testament zřizovat. Ale nesměly se stát intestátními dědici a zároveň, jestliže nezřídily závěť, veškerý jejich majetek připadl státu, jelikož v římském právu platilo pravidlo, že nikdo po nich nesměl intestátně dědit. Podle nejstaršího, civilního práva, nesměly taktéž dědit ze zákona Latinové. Osoby, které nevyžádaly do jednoho roku poručníka pro své nedospělé dítě, nesměly dědit po tomto nedospělém dítěti.¹⁹¹ „*Vdova, porušivší rok smutečný, a matka, provdávší se znova, nežli vyžádala dětem nového poručníka a jemu vydala jmění jejich, mohou děditi ab intestato pouze po svých příbuzných do 3, stupně včetně.*“¹⁹²

V římském právu platila až do justiniánských reforem dualistická úprava intestátního dědění. Byla platná zákonná posloupnost dědiců podle civilního a pré-torského práva. Některé osoby se staly dědici podle civilního práva (*hereditas legitima*) a některé byly povolány jako dědici podle práva pré-torského (*bonorum possessio intestati*). Civilní právo rozeznávalo dědice podle příbuzenství agnátského a pré-toské právo podle příbuzenství kognátského. Teprve Justiniánovými

.....
¹⁸⁹ **Kincl, Jaromír a kol., a.** *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 269

¹⁹⁰ **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 356 s. ISBN 978-80-7357-616-5. s. 298-299.

¹⁹¹ **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a systém soukromého práva římského. Díl III.* Praha: Nakladatelství J. Otto, 1922. 206 s. s. 49-50.

¹⁹² **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a systém soukromého práva římského. Díl III.* Praha: Nakladatelství J. Otto, 1922. 206 s. s. 50.

Novely č. 118 a 127 se uzákonila intestátní posloupnost pouze podle kognátského příbuzenství.¹⁹³

3.2.1 Civilní právo

Povolání zákonného dědice podle civilního práva docházelo na základě Zákona XII. desek. Uplatňoval se zde význam podrobenosti moci otcovské a rozdíl osob mužského a ženského pohlaví. Dědici podle civilního práva dědili majetek po zůstaviteli okamžikem jeho smrti. Osoby oprávněné stát se civilními dědici byly povolány k dědictví pouze jednou.¹⁹⁴

Civilní právo rozeznávalo zákonné dědice podle třech skupin. První třída byly osoby *sui heredes* neboli dědici vlastní, do druhé třídy patřili agnāti a do třetí třídy *gentiles* neboli příslušníci rodu. Dědici se povolávali k nabytí dědictví, které jim podle zákonné posloupnosti náleželo. Nejprve se povolávali dědicové z první třídy. Došlo-li k tomu, že nebyl žádný *sui heredes*, povolala se osoba z druhé dědické třídy. Nebyl-li žádný agnát, povolal se k dědictví tzv. ostatní příslušník rodu.¹⁹⁵

Při využití zákonné posloupnosti v dědickém právu první třídy, se povolávaly osoby, které byly v době smrti zůstavitele pod jeho mocí a jeho smrtí se staly osobami *sui iuris*. Jako dědici první třídy se povolávaly také osoby, které by byly v době smrti zůstavitele podrobeny jeho moci, avšak situace, která zakládala otcovskou moc, nastala až po smrti zůstavitele. Byly to osoby, které se narodily po smrti zůstavitele, nebo osoby, které se vrátily z válečného zajetí, aj. Zemřela-li žena, žádný ze *sui heredes* nebyl oprávněn být dědicem jejího majetku. Majetek zemřelé ženy vždy dědil její nejbližší agnát.¹⁹⁶ *Sui heredes* se tak mohly stát tedy osoby, které byly pod zůstavitelovou mocí – konkrétně synové a dcery zůstavitele (přirozené i adoptivní), manželka. Mezi osoby *sui heredes* řadilo civilní právo i vnuky,

.....
¹⁹³ **Blaho, Peter, Haramia, Ivan a Židlická, Michaela.** *Základy římského práva.* Bratislava: Vydavateľstvo MANZ a Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1997. 483 s. ISBN 80-85719-07-X. s. 149-150.

¹⁹⁴ **Dajczak, Wajciech a kol.** *Právo římské: základy soukromého práva.* Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2013. 423 s. ISBN 978-80-87382-41-7. s. 70.

¹⁹⁵ **Blaho, Peter, Haramia, Ivan a Židlická, Michaela.** *Základy římského práva.* Bratislava: Vydavateľstvo MANZ a Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1997. 483 s. ISBN 80-85719-07-X. s. 150-151

¹⁹⁶ **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a systém soukromého práva římského. Díl III.* Praha: Nakladatelství J. Otto, 1922. 206 s. 50-51

vnučky, pravnučky a pravnučky, ale pouze za předpokladu, že jejich otec nebyl pod mocí svého otce, například proto, že jejichž otec zemřel dříve než jejich dědeček nebo jejich otec emancipací vystoupil z pod moci svého otce.¹⁹⁷ Výjimkou se stal pohrobek, ať už ženského či mužského pohlaví. Tyto osoby nazývalo římské právo jako domácí dědice (*domestici*) i jako dědice nutné (*heredes necessarii*), tito nutní dědicové neměli právo dědictví odmítnout. Zákonné dědictví v první třídě se vyznačovalo tím, že dědictví, které připadlo pro manželku, syny a dcery zůstavitele, se dělilo rovným dílem, tzv. podle hlav (*in capita*). Vzdálenější potomci, jako byli vnuci, vnučky pravnucci a pravnučky, dědili dědictví tzv. podle kmenů (*in stirpes*), tedy tak, že jeden díl připadne vždy na jeden kmen a v tom daném kmeni dědí povoláné osoby podle hlav.¹⁹⁸ Podle civilního práva nejsou vlastními dědici emancipovaní synové a dcery zůstavitele a tyto z otcovské moci propuštěné děti nemají právo na dědictví.¹⁹⁹

Druhá třída zákonných dědiců se povolávala pouze v případě, že nebyl žádný možný *sui heredes*. V případě agnátských dědiců se povolávali ti nejbližší agnátské příbuzní. Řadili se mezi ně bratři i sestry zemřelého. Jestliže žádné sourozence zemřelý neměl, povolávali se zemřelého strýcové, poté bratrance i sestřence, a tak se postupovalo stále dál bez žádného omezení stupně mužského příbuzenství, ke kterému se smělo dojít. Šlo-li o příbuzenství ženské, mohly být povolány pouze konkrétní agnátské příbuzné zemřelého. Byly to sestry a matka zemřelého. Další agnátské ženské dědice nesměly být do dědictví povolány.²⁰⁰

Třetí třída zákonných dědiců se povolávala, jestliže zůstavitel neměl žádného svého agnátského příbuzného, který se mohl stát jeho dědicem. V tomto případě se povolal příslušník rodu.²⁰¹

.....
¹⁹⁷ **Blaho, Peter a Skřejpek, Michal.** *Iustiniani Institutiones = Justiniánské instituce.* Praha: Karolinum, 2010. 411 s. ISBN 978-80-246-1749-7. s. 203.

¹⁹⁸ **Vančura, Josef.** *Úvod do studia soukromého práva římského. Díl I. Díl II.* Praha: J. Vančura, 1923. 569 s. s. 466.

¹⁹⁹ **Blaho, Peter a Skřejpek, Michal.** *Iustiniani Institutiones = Justiniánské instituce.* Praha: Karolinum, 2010. 411 s. ISBN 978-80-246-1749-7. s. 207.

²⁰⁰ **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 356 s. ISBN 978-80-7357-616-5. s. 299-300.

²⁰¹ **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 356 s. ISBN 978-80-7357-616-5. s. 300.

3.2.2 Prétorské právo

Povolání zákonného dědice podle prétorského práva docházelo na základě prétorského ediktu. Uplatňoval se zde význam podrobenosti moci otcovské a rozdíl osob mužského a ženského pohlaví. Dědici podle prétorského práva dědili majetek po zůstaviteli přijetím jeho majetku za svůj. Dědění nebylo v tomto případě automatické a tito dědici byli oprávněni dědictví odmítnout. Prétorské právo vytvořilo čtyři dědické třídy. Prétor povolával každou třídu postupně a zároveň dědice uvnitř každé skupiny povolával postupně a nabízel jim dědictví. Určité osoby v jedné dědické třídě prétor povolával i vícekrát. Osoby, které se mohly stát případnými dědici, se mohly přihlašovat k dědictví, a to na základě prétorem vyhlášenému *bonorum possessio ab intestato*.²⁰²

První dědická třída se nazývala *unde liberi* a tvořila všechny zůstavitelovi děti (tzv. *descendenty*) včetně manželky, která byla v době zůstavitelovi smrti pod jeho mocí, ale i včetně dětí (taktéž *descendenti*), které dříve byly pod mocí zůstavitelovou, ale vstoupily do svazku manželského a po rozvodu manželství se staly osobami *sui iuris* – jednalo se tedy o emancipované syny a dcery zůstavitele. Dědicem v první třídě tedy byla i manželka zůstavitele, která byla pod mocí zůstavitelovou a měla se zůstavitelem uzavřené *matrimonium cum manu*. Do první dědické třídy nenáležely mimomanželské děti.²⁰³ V první dědické třídě se neuplatňoval proces postupného povolávání jednotlivých dědiců, ale byli povoláni všichni dědicové první třídy najednou. Dědictví se mezi tyto osoby dělilo tzv. podle kmenů (*in stirpes*), tedy tak, že jeden díl připadl vždy na jeden kmen a v tom daném kmeni dědily povolané osoby podle hlav.²⁰⁴

Druhá dědická třída nazývaná *unde legitimi* v sobě zahrnovala ty všechny dědice, kteří by byli oprávněni dědit podle civilního práva. Tedy podle posloupnosti *sui heredes*, agnátští příbuzní a ostatní rodoví příslušníci.²⁰⁵

.....
²⁰² **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 356 s. ISBN 978-80-7357-616-5. s. 300-301.

²⁰³ **Dajczak, Wajciech a kol.** *Právo římské: základy soukromého práva.* Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2013. 423 s. ISBN 978-80-87382-41-7. s. 74.

²⁰⁴ **Kincl, Jaromír a kol., a.** *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 273.

²⁰⁵ **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 356 s. ISBN 978-80-7357-616-5. s. 300.

Ve třetí třídě nazývané *unde cognati*, byli jako dědicové povoláni pokrevní příbuzní zůstavitele. Tito pokrevní příbuzní zůstavitele mohli být povoláni pouze do šestého stupně. V případě, že byli *descedenty* sourozenců, pak mohli být tito dědicové povoláni až do stupně sedmého. Jako *descendenty* sourozenců chápalo římské právo manželské a nemanželské děti po matce i jako všechny příbuzné osoby se zůstavitelem v pobočné linii, jejichž příbuzenství bylo vytvořeno ženou. Prétorským právem došlo k omezení povolání dědiců. Pozůstalost se dělila ve třetí třídě rovným dílem, tzv. podle hlav.²⁰⁶

Do čtvrté třídy nazývané *unde vir et uxor* byli prétorským právem řazeni pozůstalý manžel nebo manželka. Aby ve čtvrté třídě mohl být povolán pozůstalý manžel nebo manželka bylo nutné splnit podmínku, žití v řádném manželství až do smrti jednoho z manželů. Opakovaně byla k dědictví vyzývána manželka, která žila pod mocí manželovou.²⁰⁷ Řazena zde byla i manželka zůstavitele, jakožto osoba *sui iuris*. Tato manželka nikdy nebyla pod mocí manželovou a jejich manželství bylo uzavřeno jako *matrimonium sine manu*.²⁰⁸

3.2.3 Císařské právo

V období principátu došlo k úpravě dědictví mezi matkou a jejími dětmi. Od vlády císaře Hadriána, tertullianským usnesením senátu, svobodná žena mající tři děti a propuštěnka mající čtyři děti mohly být povolány jako dědici po jejich zemřelých dětech. Před matkou měl přednost vlastní syn nebo dcera zemřelého dítěte (tedy vnuk nebo vnučka matky zemřelého dítěte). Před matkou měl přednost také agnátský příbuzný dítěte, tedy agnátský bratr nebo agnátská sestra z otcovy strany. Agnátská sestra byla povolána společně s matkou zemřelého dítěte a měly nárok na stejný podíl. Před matkou měl přednost také otec zemřelého dítěte, ale pouze za předpokladu, že byli případnými dědici jen otec a matka dítěte. Tím se manželské i nemanželské děti po matce staly dědici v druhé dědicové třídě.²⁰⁹

.....
²⁰⁶ Dajczak, Wajciech a kol. *Právo římské: základy soukromého práva*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2013. 423 s. ISBN 978-80-87382-41-7. s. 74-75.

²⁰⁷ Kincl, Jaromír a kol., a. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 273.

²⁰⁸ Dajczak, Wajciech a kol. *Právo římské: základy soukromého práva*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2013. 423 s. ISBN 978-80-87382-41-7. s. 76.

²⁰⁹ Blaho, Peter a Skřejpek, Michal. *Iustiniani Institutiones = Justiniánské instituce*. Praha: Karolinum, 2010. 411 s. ISBN 978-80-246-1749-7. s. 219-225.

Orfitiánským usnesením senátu od vlády císaře Marka Aurelia byly matčiny děti od r. 187 po Kr. povolávány jako dědici před otcovými a matčiny agnátskými příbuznými. Tím se manželské i nemanželské děti po matce staly dědici v druhé dědické třídě.²¹⁰

Konstituce císaře Valentiana II. a císaře Anastasia umožnila dědit vnukům, vnučkám, pravnukům a pravnučkám z matčiny strany. Dále bylo umožněno dědit kognátským synům a dcerám a jejich potomkům po sobě navzájem.²¹¹

3.2.4 Justiniánské právo

Justiniánskými novellami č. 118 a č. 127 byla upravena intestátní posloupnost dědictví vskutku radikálně, oproti předchozím úpravám podle civilního a prétorského práva. Zcela vymizelo právo dědění agnátských příbuzných a veškeré dědění se soustředilo na příbuzenství kognátské, tedy příbuzenství pokrevní. Proces dědění se nevztahoval pouze na muže, ale došlo k tomu, že se nehledělo na to, zda příbuzenský vztah je zprostředkován ženou nebo mužem. Justiniánské právo začalo více hledět na nemanželské děti a jejich matky. Tito dědicové měli nárok na 1/6 majetku po zůstaviteli, v případě, že jejich otec neměl žádné jiné děti a s žil pouze v matkou těchto dětí.²¹² Justiniánské právo vytvořilo čtyři dědické třídy. Podle justiniánského práva se povolávala každá třída postupně a zároveň dědicové uvnitř každé skupiny byli povoláváni postupně a bylo jim nabízeno dědictví.²¹³

Do první třídy se členili synové a dcery (descendenti) zůstavitele a mezi ně se pozůstalost dělila rovným dílem, tzv. podle hlav. Vzdálenější potomci se povolávali až po bližších dětech a mezi ně se pozůstalost dělila tzv. podle kmenů (*in stirpes*), tedy tak, že jeden díl připadl vždy na jeden kmen a v tom daném kmeni dědily povolané osoby podle hlav.²¹⁴

Druhá třída v sobě obsahovala zůstavitelovi rodiče (dědečka a babičku), plnorodé sourozence (bratry i sestry) a jejich děti. Rodiče a sourozenci zůstavitele

.....
²¹⁰ **Blaho, Peter a Skřejpek, Michal.** *Iustiniani Institutiones = Justiniánské instituce.* Praha: Karolinum, 2010. 411 s. ISBN 978-80-246-1749-7. s. 219-225.

²¹¹ **Kincl, Jaromír a kol., a.** *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 274.

²¹² **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 350 s. ISBN 978-80-7380-566-1. s. 244.

²¹³ **Kincl, Jaromír a kol., a.** *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 275.

²¹⁴ **Kincl, Jaromír a kol., a.** *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 275.

dědili podle hlav, tedy rovným dílem. Děti sourozenců dědily tzv. podle kmenů (*in stirpes*), tedy tak, že jeden díl připadl vždy na jeden kmen a v tom daném kmeni dědily povolané osoby podle hlav.²¹⁵

Třetí třída zahrnovala zůstavitelovi polorodé sourozence a jejich děti. Polorodí sourozenci zůstavitele dědili podle hlav, tedy rovným dílem. Děti polorodých sourozenců dědily tzv. podle kmenů (*in stirpes*), tedy tak, že jeden díl připadl vždy na jeden kmen a v tom daném kmeni dědily povolané osoby podle hlav.²¹⁶

Ve čtvrté třídě byli povoláni všichni ostatní kognátští příbuzní zůstavitele. Kognátští dědicové, kteří k sobě byli stejně blízcí, byli vždy povoláni najednou a dědili podle hlav.²¹⁷

Ve smyšlené páté třídě se povolával pozůstalý manžel. Dále se zde povolávala pozůstalá manželka, která nebyla hmotně zajištěna (neměla žádné věno). Této tzv. chudé vdově příslušela zákonem $\frac{1}{4}$ pozůstalosti, avšak tato $\frac{1}{4}$ nesměla přesáhnout sto liber zlata. Tato $\frac{1}{4}$ pozůstalosti ženě náležela pouze v případě, že se zůstavitelem neměla společné potomky. Kdyby měla žena se zůstavitelem společné děti, získala by pouze poživací právo k $\frac{1}{4}$ pozůstalosti. Muž jako vdovec neměl oprávnění získat $\frac{1}{4}$ pozůstalosti po své zemřelé ženě.²¹⁸

3.3 Jiná pořízení pro případ smrti

Pro dědické římské právo byl nejdůležitější zřízený testament zůstavitelem. V případě, že by zůstavitel testament nezanechal, nebo by ho zanechal, ale testament byl neplatným již při svém vzniku, nebo stal neplatným v průběhu života zůstavitele, uplatnila se intestátní (zákonná) posloupnost dědictví. Vedle testamentu a zákonného dědictví stály instituty, kterými zůstavitel mohl konkrétně uvedeným osobám, ať už mužského nebo ženského pohlaví, pro případ smrti odkázat část svého majetku. Tyto instituty se nazývaly odkazy (*legata*), fideikomisy (*fideicomissa*) a darování pro případ smrti. Tyto osoby se nazývaly odkazovnicí,

.....
²¹⁵ Kincl, Jaromír a kol., a. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 275.

²¹⁶ Kincl, Jaromír a kol., a. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 275.

²¹⁷ Sommer, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 356 s. ISBN 978-80-7357-616-5. s. 305.

²¹⁸ Dajczak, Wajciech a kol. *Právo římské: základy soukromého práva*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2013. 423 s. ISBN 978-80-87382-41-7. s. 82-83.

a protože jim zůstavitel odkazoval jednotlivé, konkrétní věci náležející do jeho majetku, docházelo tím k sukcesi singulární.²¹⁹

Zůstavitel, který měl právní způsobilost zřizovat testament, měl právo zřídit i tato pořízení pro případ smrti. Mezi tyto zůstavitele se řadila i žena v postavení osoby *sui iuris*. Naopak odkazovníkem se mohly stát zase jen ty osoby, které měly právní způsobilost stát se dědici – synové, dcery, manželka, aj.²²⁰

3.3.1 Odkazy

Ze strany zůstavitele vycházel jasný projev vůle ve formě odkazu. Odkaz v sobě měl odkazovníka (odkazovník nebyl zůstavitelovým dědicem) a majetkový prospěch, který chtěl zůstavitel odkazovníkovi z jeho vlastnictví odkázat formou odkazu. Tvorba odkazu byla přísně formalizovaná. Odkaz musel být pro odkazovníka ku prospěchu. Stalo-li by se, že by byla výše odkazu vyšší, než bylo celé dědictví, byl by odkaz neplatný. Zůstavitel mohl udělit odkaz pro neomezený počet odkazovníků, tím se také často stávalo, že odkazy se vyčerpala celá pozůstalost a dědic z testamentu se tak stal pouze formální dědicem. Toto zarazil až *Lex Vocolonia*, který ustanovil, že odkaz nesmí mít větší hodnotu, než byla hodnota dědictví dědice stanoveného v testamentu. *Lex Falcidia* ustanovil, že minimálně jedna čtvrtina celé pozůstalosti musí být přidělena dědici.²²¹

Odkazy byly rozděleny do čtyřech forem, podle kterých bylo možné odkaz odkazovníkovi nařídít. První formou byl legát vindikační (*legatum per vindicationem*). Tímto typem odkazu odkazovník mužského či ženského pohlaví získával do vlastnictví určitou věc, která mu byla odkázána. Takto odkázaná věc byla z pozůstalosti vyloučena. Druhou formou byl legát damnační (*legatum per damnationem*), kterým odkazovník mohl odkázat nejen věci hmotné, ale především i věci nehmotné, pohledávky, věci jiných osob, či věci, které mají teprve vzniknout. Třetí forma se nazývala *legatum sinendi modo*, v níž zůstavitel odkazovníkovi mužského či ženského pohlaví odkazoval věc, kterou si mohl ze zůstalosti sám vybrat, a tím

.....
²¹⁹ **Rebro, Karol a Blaho, Peter.** *Římské právo.* Bratislava: MANZ Bratislava, 1997. 388 s. ISBN 80-85719-08-8. s. 352.

²²⁰ **Kincl, Jaromír a kol., a.** *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 308.

²²¹ **Rebro, Karol a Blaho, Peter.** *Římské právo.* Bratislava: MANZ Bratislava, 1997. 388 s. ISBN 80-85719-08-8. s. 353.

získal k takové věci vlastnictví. Poslední, čtvrtou formou se stal odkaz percepční. Tento odkaz měl podle Prokuliánů stejnou formu jako legát vindikační, zatímco podle Sabiniánů mohl být odkaz odkázán pouze jednomu ze všech dědiců.²²²

V římském právu se vytvořilo několik druhů odkazů, například odkaz důchodu, odkaz doživotní výživy, odkaz věna, atd. Odkaz věna manželce zemřelým manželem byl platný. Odkázat věno manželce mohl i muž, který žádné věno neobdržel, jestliže bylo v odkazu odkázáno věno vedle listiny o zřízení věna, vrácení určitého množství peněz nebo konkrétní věci.²²³

3.3.2 Fideikomisy

Tzv. univerzální fideikomis byl prosbou zůstavitele vůči svému dědicovi, aby odevzdal určené osobě mužského nebo ženského pohlaví celou pozůstalost nebo její část podle dědicem zděděného podílu. Tímto tedy odkazovník nastupoval na místo dědice. Takovou prosbu mohl zůstavitel uložit jak dědici testamentárnímu, tak i intestátnímu. Fideikomisy nemusely při svém zřízení projít žádným formalizovaným procesem.²²⁴

3.3.3 Darování pro případ smrti

Dárce (muž nebo žena *sui iuris*) daroval obdarovanému (mužského či ženského pohlaví) část svého majetku s podmínkou, že obdarovaný musel přežít dárce. Touto stanovenou podmínkou nastávaly konečné právní účinky převodu vlastnického práva až v době smrti dárce. V případě, že by se dárce již neocital ve smrtelném ohrožení života, byl obdarovaný povinen dárce věc vrátit.²²⁵

.....
²²² **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 356 s. ISBN 978-80-7357-616-5. s. 315-318.

²²³ **Blaho, Peter a Skřejpek, Michal.** *Iustiniani Institutiones = Justiniánské instituce.* Praha: Karolinum, 2010. 411 s. ISBN 978-80-246-1749-7. s. 177.

²²⁴ **Rebro, Karol a Blaho, Peter.** *Římské právo.* Bratislava: MANZ Bratislava, 1997. 388 s. ISBN 80-85719-08-8. s. 354.

²²⁵ **Kincl, Jaromír a kol., a.** *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1. s. 314-315.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo nastínit postavení ženy v římské společnosti. Jak z diplomové práce vyplývá, v římské společnosti nebylo obvyklé rovnocenné postavení ženy s postavením muže a ve veřejném právu bylo ženské pohlaví dokonce absolutně přehlíženo. Ženy nikdy nesměly vykonávat žádné veřejné či politické funkce, stejně tak bylo nepředstavitelné, že by žena řídila římský stát. V právu soukromém bylo postavení ženy v nejstarších dobách římského státu obdobné. V raných dobách římského státu ženy musely být výhradně pod ochranou mocí svého otce, manžela, tchána, ale s postupem vývoje římské společnosti docházelo i k emancipaci žen, které se postupně vymaňovaly z podřízenosti této moci. Tímto se žena stávala více a více svéprávnou a způsobilou nabývat pro sebe práv (nejprve se souhlasem svého poručníka, jehož souhlas a jeho přítomnost při právních jednání žen slábla, až ho nakonec nebylo potřeba vůbec).

Žena v římském právu sice měla uzákoněnou právní subjektivitu, ale právním systémem byla omezována na svých subjektivních právech. Pro římskou ženu bylo podstatné, zda byla v postavení osoby *alieni iuris* či *sui iuris*, neboť podle tohoto jejího právního postavení se míra jednotlivých jejích omezení zesilovala, či se zmírňovala.

Žena v právním postavení *alieni iuris* byla za všech okolností podřízena svému otci, manželovi nebo tchánovi, tedy formálnímu představiteli rodiny. V každé římské rodině stál v čele *pater familias*, který měl moc nad všemi svými dětmi a v některých případech i nad manželkou. Moc, kterou mohl uplatňovat na svých dětech, byla nazývána *patria potestas*, moc uplatňovaná nad jeho manželkou se nazývala *manus* a moc uplatňovaná nad jeho majetkem se nazývala *mancipium*. Tzn., že děti i manželka byly na svých právech *pater familias* omezováni. *Pater familias* nesl právní odpovědnost za všechny osoby, které byly pod jeho mocí. Bylo tedy samozřejmé, že proti hodnotou mu byl přínos ze všech jednání jemu podřízených osob, které tímto jednáním nabývaly nějakých práv nebo majetku.

Žena v právním postavení *sui iuris* nebyla nikdy podřízena svému otci, manželovi nebo tchánovi. Nikdo tak nad ní nemohl uplatňovat otcovskou moc, ani manželskou moc. Proto, aby se žena stala osobou *sui iuris* a mohla tím nabýt vlastní právní subjektivitu, bylo zákonem přiznáno tři taxativně stanovené způsoby. Dcera, která byla osobou *alieni iuris* se mohla stát osobou *sui iuris* smrtí svého otce, který

nad ní udržoval svou otcovskou moc. Druhým způsobem žena *alieni iuris* mohla být svým otcem propuštěna z jeho otcovské moci. Třetím způsobem se žena vdaná v přísném manželství stala smrtí nebo rozvodem svého manžela osobou *sui iuris* a již se nevrátila zpět pod moc svého otce. Žena v právním postavení *sui iuris* tak nesla veškerou právní odpovědnost za svá jednání. Protože žena byla kvůli svému pohlaví považována za člověka lehkovážného, morálně slabého, který musí být vždy nějakou silou ochraňován, tak i žena v postavení osoby *sui iuris* musela mít svého poručníka (*tutor mulierum*), který nad ní držel ochrannou ruku a závažnější právní jednání mohla žena *sui iuris* učinit pouze s jeho souhlasem. Ženy, které však porodily více jak tři děti, mít svého poručníka nemusely.

Způsobilsto uzavřít manželství v římské společnosti té doby, dosáhla římská žena dovršením dvanácti roků věku. Primárním uzavřením manželství byla manželství řádná, tedy *matrimonium cum manu* a *matrimonium sine manu*. *Matrimonium cum manu* je nejstarším typem řádného manželství, které bylo uzavíráno pro zabezpečení rodu manžela. Žena v *matrimonium cum manu* prodělávala kapitisdeminuci, v níž přecházela z otcovské moci své původní rodiny do otcovské moci nové rodiny. Žena v postavení *alieni iuris*, ale i žena v postavení *sui iuris* se tak uzavřením přísného manželství dostala do moci *pater familias* ve své nové rodině. *Matrimonium sine manu* je odvozenina od manželství přísného. Žena v *matrimonium sine manu* neprodělávala kapitisdeminuci a její společenské postavení před svatbou se nezměnilo, tedy zůstávala v témže právním postavení a manžel nad ní neměl manželskou moc. Žena v postavení *alieni iuris* se vznikem volného manželství neodtrhávala z otcovské moci a zůstávala ve své původní rodině. S uzavřením manželství byla spojena morální zásada (tradice), že žena přinášela do manželství věno. Věno zřizoval dceři její *pater familias* (byla-li osobou *alieni iuris*) nebo si ho zřizovala sama žena (byla-li osobou *sui iuris*). Věno přinášela žena manželovi, aby mu v jejich manželství usnadnila veškeré náklady s obživou spojených.

Prvním nezbytným krokem před uzavřením manželství v raných dobách římského práva, byl formální zasnubní obřad. V této nejstarší době byly zasnuby souhlasným projevem vůle mezi otcem nebo otcem a poručníkem ženicha a nevěsty. Stejně tak tomu bylo, jestliže žena byla osobou *sui iuris* a měla poručníka. V době klasické, se zasnuby staly volnějším aktem, kde zasnubní obřad pro svou nezávaznost nevyžadoval žádné formální sliby. Dcery, v něm již měly právo odporu, ale

pouze za předpokladu, že by jejich snoubenec byl omezen nějakým způsobem na způsobilosti k právnímu jednání. V klasickém období si taktéž muž mohl vybrat ženu podle vlastní vůle. V době poklasické se z volnějšího institutu zásnub stávají zásnuby přísnější. Osoby, které se zasnoubily, musely mezi sebou dodržovat věrnost. Nesměly uzavírat nové zásnuby, či se dopouštět cizoložství.

Manželství v římském právu mohlo zaniknout několika způsoby, přirozeným ukončením manželství byla smrt jednoho z manželů. Ukončit manželství bylo možné i jinými způsoby, jako bylo zapuzení ženy manželem, ztrátou svobody jednoho z manželů, či rozvodem manželů.

Z hlediska dědického práva stát se dědicem, byla žena způsobilá již jako *nasciturus*. V této souvislosti stojí za povšimnutí fakt, že se jednalo o jeden z mála případů, kdy byla žena postavena na roveň muži. Podle testamentární posloupnosti se stala žena nepominutelným dědicem. Žena jako nepominutelný dědic byla osobou zůstavitelovi blízká, římské právo označovalo za takovou osobu zůstavitelovu manželku nebo dceru. Podle civilního práva stačilo, aby nepominutelný dědic byl dědicem alespoň nepatrné části dědictví; a v případě, že nebyl uveden jako dědic, tak muselo být výslovně uvedeno jeho vydědění z pozůstalosti. Za dob činnosti prétora dostal nepominutelný dědic zákonné právo na povinný podíl, jehož výši by dědic získal v posloupnosti intestátní. Avšak i v tomto případě mohl zůstavitel dědice vydědit. Podle intestátní posloupnosti se neurčovaly rozdíly mezi syny a dcerami zůstavitele. Synové a dcery zůstavitele byli vždy uváděni jako dědici vlastní a byli ve všech vývojích zákonné dědické posloupnosti řazeni do první dědické třídy.

Pokud šlo o právní úkon pořízení závěti, bylo i v tomto případě nutno rozlišit právní postavení římské ženy. Osoby v postavení *alieni iuris* nebyly nikdy oprávněné zřídít závěť, oproti osobám v postavení *sui iuris*, kdy ženy byly oprávněny zřídít závěť, avšak pouze se souhlasem svého poručníka. Ženy v postavení osob *sui iuris* mohly zřizovat testament díky reformám císaře Hadriána, který umožnil ženám *sui iuris* vlastnit majetek a tím i mít možnost pro svůj majetek zřizovat závěť. Ženy nesměly zřizovat dva nejstarší typy závěti. Testamentem mancipačním byl dosažen vývojový posun v římském dědickém právu, kdy ženy jakožto zůstavitelky byly oprávněny závěť zřídít závěť.

Žena *sui iuris* jako zůstavitel, měla právní způsobilost zřizovat vedle závěti i pořízení pro případ smrti. Žena *alieni iuris* i *sui iuris* byla právně způsobilá stát se odkazovníkem – tedy možnosti zdědit majetek i jinak, než pouze prostřednictvím závěti nebo zákonného dědění.

Šlo tedy zřetelný vývoj či posun ženského pohlaví v římské společnosti od dob nejstaršího římského státu po období císařství. Ženské pohlaví dříve tak utlačované, získávalo vývojem římského státu na čím dál větší svobodě a možnosti dosáhnout takové právní způsobilosti, jako se dostávalo mužům. Ženy se však nikdy mužské římské populaci nevyrovnaly a nikdy vedle nich nestály jako rovnocenní partneri.

Na závěr diplomové práce je žádoucí zhodnocení ve smyslu srovnání života ženy podle římského práva a na základě účinného občanského zákoníku v České republice. „*Když pak po zániku Římské říše bylo její právo znovu objeveno a recipováno, staly se principy římského práva osob základem pro právní vymezení postavení ženy v právních řádech římským právem ovlivněných. Dokonce i Československo bylo římským pojetím role žen ve společnosti i uvnitř rodiny ještě zasaženo, když až do roku 1949 platil na našem území rakouský Všeobecný občanský zákoník z roku 1811, který v sobě zahrnoval také úpravu rodinného práva, značně ovlivněnou právě římským právem. Muži přiznal funkci hlavy rodiny, ženu zavázal k poslušnosti svému manželovi a jejich děti právně podřídil moci otce.*“²²⁶ Dnešní úpravu soukromých práv poskytuje Občanský zákoník, který je účinný od roku 2014.

Římská žena byla způsobilá nabývat pro sebe práva a povinnosti, ale byla na této způsobilosti omezována. Míra jednotlivých omezení zesilovala či se zmírňovala podle toho, zda daná žena byla osobou *alieni iuris* či osobou *sui iuris*. Žena během svého života nikdy nenabyla plnou způsobilost (svéprávnost). I nad úkony dospělé ženy *sui iuris* dohlížel její poručník, který musel být přítomen veškerému právnímu jednání závažnější formy. V tomto směru se současná právní úprava

.....
²²⁶ **Bělovský, Petr.** Propuštěnci a jejich milenky podle římského práva. IUS Romanum: sborník příspěvků ze IV. konference právních romanistů ČR a SR na téma Diskriminace v římském právu konané dne 2. a 3. 11. 2001 v Olomouci. Sestavila Kamila Bubelová. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. 43-50 s. ISBN 80-244-0582-2. s. 43.

s římským právem neshoduje, jelikož ustanovení § 30 zákona č. 89/2012 Sb. občanský zákoník (dále jen občanský zákoník) přiznává plnou právní způsobilost (svéprávnost) všem zletilým osobám, které zletilosti nabývají dovršením osmnácti let věku. Dověřením zletilosti se člověk stává dospělou osobou, která je způsobilá nabývat pro sebe práva a povinnosti. Občanský zákoník nerozlišuje právní způsobilost podle pohlaví a uznává rovnocennost obou pohlaví a nikterak již neomezuje ženské pohlaví, jako tomu bylo v římském právu.

Římské manželství zakládal muž primárně pro tvorbu rodiny a pro zachování rodu muže. Manželství tedy bylo uzavíráno pouze v zájmu manžela a láska nebyla pro založení rodiny na prvním místě. V tomto směru se současná právní úprava občanského zákoníku, konkrétně § 655 občanského zákoníku, shoduje s právní úpravou v antickém Římě. Stejně tak se porovnávané právní úpravy shodují v § 656 občanského zákoníku: „*Manželství vzniká svobodným a úplným souhlasným projevem vůle muže a ženy, kteří hodlají vstoupit do manželství, že spolu vstoupí do manželství.*“²²⁷ Kdy formulace odpovídá postupnému vývoji římského práva, ve kterém se v raných dobách vývoje uzavíralo manželství i proti vůli snoubenky, ale postupem času i vývoje římského práva se hledělo, aby snoubenci dali souhlas pro sňatek.

Římské manželství v římském právu mohlo zaniknout několika vzniklými situacemi. Přirozeným ukončením manželství byla smrt jednoho z manželů. Dalšími třemi způsoby ukončení manželství byl rozvod, zapuzení nebo ztráta svobody jednoho z manželů. Současná právní úprava občanského zákoníku oproti tomu umožňuje zánik manželství pouze dvěma, zákonem stanovenými možnostmi. Tedy smrtí a rozvodem manželství, podle občanského zákoníku § 755 odst. 1, který formuluje zánik manželství rozvodem: „*Manželství může být rozvedeno, je-li soužití manželů hluboce, trvale a nenapravitelně rozvráceno a nelze očekávat jeho obnovení.*“²²⁸

Římské dědické právo znalo dva způsoby dědění, kdy první a nejobvyklejší způsob dědění bylo ze závěti a druhý způsob dědění podle zákonné posloupnosti, který se uplatňoval až v případech, že zůstavitel nezřídil svou závěť. V obou případech měla právo stát se platným dědicem i římská žena, která mohla být v postavení

.....
²²⁷ § 656 občanského zákoníku.

²²⁸ § 755 odst. 1 občanského zákoníku.

manželky, dcery či snachy. Přestože římské právo té doby umožňovalo ženě v dědickém řízení právní postavení dědice, žena v raných dobách vývoje římského zákonodárství nesměla zřizovat závěť. Teprve od testamentu mancipačního, mohla žena v postavení osoby *sui iuris* zřizovat závěť, ale pouze za souhlasu svého poručníka. Ženy *alieni iuris* nikdy závěť zřizovat nesměly. Současná právní úprava občanského zákoníku uznává podle § 1476 tři způsoby dědění. „*Dědí se na základě dědické smlouvy, ze závěti nebo ze zákona. Tyto důvody mohou působit i vedle sebe.*“²²⁹ Současné dědické právo uznává navíc dědickou smlouvu, kterou uzavřel zůstavitel s konkrétním dědicem jako projev jejich vůle. Tvorbě takových dědických smluv se právě římské právo snažilo předejít. Občanský zákoník dnes již nerozlišuje mužské a ženské pohlaví a uznává jejich rovnocenné postavení. Tím tedy umožňuje zříditi závěť muži i ženě. Jedinou podmínku, kterou musí obě pohlaví splnit, je dovršení jejich zletilosti podle § 30 občanského zákoníku.

Římské dědické právo vytvořilo i výrazný a dodnes trvajícím institut nepominutelného dědice, na který současná právní úprava navazuje. Institut nepominutelného dědice vznikl tak, že římské zákonodárství přikazovalo při zřizování závěti neopomenout zůstavitelovi blízké osoby, kterými byl manžel, manželka, synové, dcery. Občanský zákoník § 1643 formuluje nepominutelného dědice jako: „*Nepominutelnými dědici jsou děti zůstavitele a nedědí-li, pak jsou jimi jejich potomci.*“²³⁰ Tím je zpozorovatelné, že současná právní úprava, jenž přebrala institut nepominutelného dědice, již nepřebrala zemřelého manžela nebo manželku jako nepominutelného dědice, jakož tomu bylo v právu římském a nepominutelným dědicem stanovila pouze zůstavitelovy potomky.

Vzhledem k rozsahu této diplomové práce a množství důležitých institutů římského rodinného a dědického práva mohlo dojít k detailnějšímu rozboru pouze u některých z nich. Je i přesto pozorovatelné, že hlavní myšlenka římského zákonodárství byla současnou právní úpravou převzata, avšak vzhledem k vývoji společnosti, v některých konkrétních detailech moderní právní úprava zohlednila, či upřednostnila jiné osoby, než tomu bylo v římském právu.

.....
²²⁹ § 1476 občanského zákoníku.

²³⁰ § 1643 občanského zákoníku.

Resumé

The thesis deals with legal status of a woman in Roman law. Ancient Rome was considered as one of the most advanced civilizations of the time. Despite its prominent social development, Rome with its high level of legislation was not only a slave society but also highly patriarchal where women could hardly find their place and noticeable integration into the society at first. Legal and effective status of men and women was not based on equality.

The prevailing opinion of Roman society was that a woman thanks to its gender was a frivolous being with weak morals and needed to be defended by certain power. According to this interpretation a woman had always been under the protection of a man, either her father, husband or father-in-law. Women who excritated the rule (mainly due to their husband's death), had to be (with certain exceptions) under the surveillance of a guardiner. During the time and further development of Roman society the institution of man's power over a woman was getting weaker. Women were becoming more independent, they could take action in particular issues mentioned and cited by law. Women were getting out of power of their fathers, husbands and fathers-in-law and becoming legally independent with status sui iuris and at the same time they gained more important place in Roman society.

The aim of my thesis is to analyse social status of a woman in terms of law and gender differences from the beginning of the Roman state till its demise, depending on progress of the society and various institutions where women became important thanks to the development of Roman society and belief (thinking). The thesis focuses on life of a woman in general. Using the methods of analysis, synthesis, abstraction and deduction the thesis characterises life of a Roman woman from the birth through the adulthood till the death.

The thesis is devided into three main chapters and they are further subdivided into units. The first chapter focuses on legal status of a woman in Roman law where the legal status is understood as legal, tort and criminal eligibility of a woman in Roman law. In Roman society the legal status of a woman was either a person alieni iuris or sui iuris. The second chapter is concerned with legal status of a woman in family law. There a woman is viewed as a daughter with legal status of a person alieni iuris. The second chapter also deals with changes of legal relations

after marriage – especially enter the marriage but also the eventual end of marriage. The third chapter addresses the status, rights and obligations of a woman in Roman law of succession. The chapter focuses on legal regulation of sequence testamental and intestate as well as other remedies in case of death which could have been left for a woman with status sui iuris or alieni iuris.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

1. **Arndts, Karl Ludwig a Spáčil, Jiří, ed.** *Učební kniha pandekt. Třetí díl, kniha čtvrtá a pátá, O poměrech rodinných a o dědictví.* Praha: Wolters Kluwer, 2010. 323 s. ISBN 978-80-7357-517-5.
2. **Blaho, Peter a Skřejpek, Michal.** *Iustiniani Institutiones = Justiniánské instituce.* Praha: Karolinum, 2010. 411 s. ISBN 978-80-246-1749-7.
3. **Blaho, Peter a Vaňková, Jarmila.** *CORPUS IURIS CIVILIS DIGESTA – Tomus I.* Žilina: Euro kodex, 2008. 527 s. ISBN 978-80-89363-07-0.
4. **Kincl, Jaromír.** *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 326 s. ISBN 978-80-7380-054-3.
5. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Literatura

1. **Bartošek, Milan.** *Dějiny římského práva (ve třech fázích jeho vývoje).* Praha: Akademie věd České republiky, 1995. 281 s. ISBN 80-200-0545-5.
2. **Bartošek, Milan.** *Encyklopedie římského práva.* Praha: Akademie věd České republiky, 1994. 471 s. ISBN 80-200-0243-X.
3. **Bělovský, Petr.** Propuštěnci a jejich milenky podle římského práva. IUS Romanum: sborník příspěvků ze IV. konference právních romanistů ČR a SR na téma Diskriminace v římském právu konané dne 2. a 3. 11. 2001 v Olomouci. Sestavila Kamila Bubelová. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. 43-50 s. ISBN 80-244-0582-2.
4. **Blaho, Peter, Haramia, Ivan a Židlická, Michaela.** *Základy římského práva.* Bratislava: Vydavateľstvo MANZ a Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1997. 483 s. ISBN 80-85719-07-X.
5. **Bouzek, Jan.** *Etruskové jiní než všechny ostatní národy.* Praha: Karolinum, 2003. 161 s. ISBN 80-246-0516-3.

6. **Dajczak, Wajciech a kol.** *Právo římské: základy soukromého práva.* Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2013. 423 s. ISBN 978-80-87382-41-7.
7. **Frýdek, Miroslav a kolektiv.** *Právní, náboženské a politické aspekty starověké římské rodiny.* Ostrava: KEY Publishing, 2012. 126 s. ISBN 978-80-7418-157-3.
8. **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a system soukromého práva římského. Díl II.* Praha: Nakladatelství J. Otto, 1923. 331 s.
9. **Heyrovský, Leopold.** *Dějiny a systém soukromého práva římského. Díl III.* Praha: Nakladatelství J. Otto, 1922. 206 s.
10. **Johnston, David.** *Roman law in context.* Cambridge: Cambridge University Press, 1999. 153 s. ISBN 0-521-63046-0.
11. **Kaser, Max.** *Das römische Privatrecht. Erster Abschnitt, Das altrömische, das vorklassische un klassische Recht.* München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1971. 833 s. ISBN 978-3-406-01406-2.
12. **Kincl, Jaromír a kol., a.** *Římské právo.* Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1.
13. **Rebro, Karol a Blaho, Peter.** *Římské právo.* Bratislava: MANZ Bratislava, 1997. 388 s. ISBN 80-85719-08-8.
14. **Schulz, Fritz.** *Principien des römischen rechts.* München und Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1934. 188 s.
15. **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl I. Obecné nauky.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 220 s. ISBN 978-80-7357-616-5.
16. **Sommer, Otakar.** *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 356 s. ISBN 978-80-7357-616-5.
17. **Skřejpek, Michal.** *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 350 s. ISBN 978-80-7380-566-1.
18. **Stará, Ivana.** *Rodina a její význam v římském právu.* Ostrava: KEY Publishing, 2013. 136 s. ISBN 978-80-7418-184-9.
19. **Šusta, Josef.** *Dějiny lidstva od pravěku k dnešku. Díl druhý: Římské imperium, jeho vznik a rozklad.* Praha: Melantrich, 1936. 694 s.
20. **Vančura, Josef.** *Úvod do studia soukromého práva římského. Díl I. Díl II.* Praha: J. Vančura, 1923. 569 s.

Elektronické zdroje

1. **Bálek, Jiří.** Manželství očima císaře Justiniána a nového občanského zákoníku. *Všehrd: spolek českých právníků*. [Online] 9. Duben 2014. [Citace: 31. Leden 2019.] https://www.vsehrd.cz/clanek/manzelstvi-ocima-cisare-justiniana-a-noveho-obcanskeho-zakoniku_59b734ad-73d1-4404-bf02-e1a95df728f8.
2. **Frauenleben im Alten Rom.** [Online] [Citace: 11. Únor 2019.] <https://latein8a.myblog.de/latein8a/art/11235145/Frauenleben-im-Alten-Rom>.
3. **Lichtenberger, Peter.** Gesellschaft Frauenrecht. *Imperium-romanum.com*. [Online] [Citace: 11. Únor 2019.] http://imperiumromanum.com/gesellschaft/frauen/frauen_08.htm.
4. **Salák, Pavel.** Ius civile, ius gentium, císařské právo a zrušení testamentu. *Časopis pro právní vědu a praxi*. [Online] 2013. [Citace: 19. Únor 2019.] <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/5696>.